

**Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta**

Michaela Příhodová

Nepominutelný dědic a jeho ochrana

Diplomová práce

Olomouc 2014

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Nepominutelný dědic a jeho ochrana“
vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.*

V Olomouci dne.....

.....

Michaela Příhodová

Děkuji tímto vedoucímu své diplomové práce JUDr. Václavu Bednářovi, Ph.D., za odborné vedení při psaní práce, zejména za podnětné rady, které mi při jejím psaní poskytl.

Obsah

Úvod.....	7
1. Vymezení pojmu.....	10
1.1 Dědic	10
1.2 Nepominutelný dědic	11
2. Pojetí nepominutelného dědice dle OZ	13
2.1 Osoby nepominutelných dědiců	13
2.2 Povinný podíl	13
2.2.1 Výše povinného podílu	13
2.2.2 Povaha a forma povinného podílu	14
3. Pojetí nepominutelného dědice dle NOZ	16
3.1 Osoby nepominutelného dědice	16
3.2 Povinný díl	17
3.2.1 Výše povinného dílu	17
3.2.2 Povaha a forma povinného dílu	19
4. Problematika povinného dílu.....	22
4.1 Výpočet povinného dílu	22
4.2 Započtení na povinný díl.....	24
4.2.1 Pojem započtení.....	24
4.2.2 Předmět započtení.....	27
4.2.3 Postup při započtení.....	28
4.3 Výplata povinného dílu	29
5. Vydědění	31
5.1 Pojem.....	31
5.2 Důvody vydědění	32
5.2.1 Neposkytnutí potřebné pomoci.....	32
5.2.2 Neprojevování opravdového zájmu	34
5.2.3 Odsouzení pro trestný čin za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze.....	36
5.2.4 Trvalé vedení nezřízeného života	38
5.2.5 Dědická nezpůsobilost	40

5.2.6	Zadlužení a marnotratnost	40
5.3	Forma a obsah vydědění	42
5.3.1	Formální náležitosti	42
5.3.2	Obsahové náležitosti	43
5.4	Důsledky vydědění	46
6.	Instituty související s ochranou nepominutelného dědice	48
6.1	Dědická nezpůsobilost	48
6.1.1	Pojem a srovnání s vyděděním	48
6.1.2	Důvody dědické nezpůsobilosti	49
6.1.2.1	Trestný čin proti zůstaviteli	49
6.1.2.2	Zavrženíhodný čin proti zůstavitelově poslední vůli	50
6.1.2.3	Čin naplňující znaky domácího násilí	50
6.1.2.4	Zneužívání nebo zanedbávání rodičovské odpovědnosti	51
6.1.3	Důsledky dědické nezpůsobilosti	51
6.2	Právo některých osob na zaopatření	52
Závěr	54	
Seznam použité literatury	56	
Shrnutí	61	
Summary	62	
Klíčová slova	63	
Keywords	63	

Seznam použitých zkratk

OZO – císařský patent č. 946/1811 Sb., obecný občanský zákoník, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z. účinném k 1. 1. 1917

SOZ – zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném k 25. 10. 1950

OZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 428/2011 Sb. účinném k 1. 1. 2013

NOZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

LZPS – ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

NS – Nejvyšší soud České republiky

KS – krajský soud České republiky

ÚS – Ústavní soud České republiky

Úvod

Dědické právo mě zaujalo již za studia a při možnosti praxe u notáře, kde jsem mohla nahlédnout do koutů praxe, mě upoutalo ještě více a to zejména tím, že se jím promítají zásady morálky, etiky a úcta k zemřelému člověku. Dotýká se každého z nás zejména okamžikem smrti, okamžikem, kdy nastane předvídatelná právní událost, se kterou je spojen přechod práv a povinností zemřelého na jiné osoby. Lze se s ním setkat i za života, například při pořizování závěti či prohlášení o vydědění. Dědické právo je nyní o to aktuálnější, že prošlo rozsáhlou novelizací, kterou došlo k enormnímu nárůstu právní úpravy.¹ Z těchto důvodů jsem si vybrala téma z oblasti dědického práva.

„*Prostřednictvím dědického práva se realizuje zůstavitelova láska.*“² Tímto autor poukazuje na to, že majetek, který zůstavitel za svého života nashromáždil, by měl přejít na osoby, které mu byly nejdražší. Měla by být tedy zaručena svoboda vůle zůstavitele pořídit o svém majetku dle svého uvážení. Zůstavitelova svoboda vůle je ale omezena existencí zůstavitelových potomků, která představuje jednu ze stěžejních překonatelných překážek v uplatnění skutečné vůle zůstavitele. I když zůstavitel mezi své dědice nezařadí své potomky, zákon je v takové situaci chrání zakotvením principu ochrany nepominutelných dědiců, čímž jim přiznává výsadní postavení, kterého mohou být zbaveni jen ve výjimečných případech. Ze strany zůstavitele se tak může stát pouze tak, že ho vydědí, k čemuž je zapotřebí, aby potomek naplnil některý ze zákonných důvodů. Institut nepominutelných dědiců není laickou veřejností mnoho znám, přestože je tradičním institutem dědického práva již od dob římských a dnes se uplatňuje často v dědickém řízení, protože působí jako „*nejsilnější dědické právo, které proráží nejen proti dědění ze závěti, ale i proti dědění ze zákona*“³. Tyto skutečnosti mě motivovaly ke zpracování této problematiky.

Hlavním cílem mé diplomové práce je podat ucelený právní pohled na problematiku nepominutelného dědice a jeho ochrany. Jakkoli se na první pohled zdá, že se jedná o úzké téma, zahrnuje v sobě několik institutů dědického práva, které jsou vzájemně provázány. Proto se věnuji vlastní ochraně nepominutelných dědiců spočívající v právu na povinný díl, vydědění, dědické nezpůsobilosti a právu některých osob na zaopatření. Přestože institut nepominutelného dědice byl zakotven již v OZO a SOZ, vzhledem k významné legislativní události, nabytí účinnosti NOZ k 1. 1. 2014, se soustředím na srovnání předchozí právní

¹ V OZ mu bylo věnováno 41 paragrafů a nyní v NOZ již 246 paragrafů.

² WAWERKA, Karel. Jaké je dědické právo?. *Ad Notam*, 2004, č. 2, s. 39.

³ KNAPP, Viktor. O dědických titulech podle československého práva a povinném dílu. *Socialistická zákonost*, 1984, č. 5, s. 277.

úpravy s úpravou v NOZ, zároveň na vytknutí hlavních změn, které se této problematice dotkly, a jejich zhodnocení. Pomocí této komparace si kladu za cíl zodpovědět otázku, zda se NOZ vypořádá s nedostatky předchozí právní úpravy. Zejména mě zajímá, zda úprava v NOZ je dostatečně srozumitelná, zda nepřináší výkladové problémy a zda je pro laickou i odbornou veřejnost komfortnější. Dále se mi nabízí otázka, jestli vzhledem k nové koncepci dědického práva, která posiluje zásadu zůstavitelovy volnosti při jeho rozhodování o majetku pro případ smrti, se zákonodárce této zásady držel i u ochrany nepominutelných dědiců. Vzhledem k výše uvedenému využívám deskriptivní a komparativní metodu.

K předchozí právní úpravě, OZ, který na našem území platil po dobu téměř 50 let, lze nalézt dostatečné množství zdrojů. V této práci jsem použila jak znění zákona, odbornou literaturu, tak judikaturu soudů. Naopak k NOZ, jehož účinnost nastala nedávno, tolik zdrojů zatím není. Základem pro mou práci byl především text zákona a důvodová zpráva k NOZ. Tento nedostatek zdrojů je vzhledem k inspiraci NOZ v OZO vykompenzován rozsáhlou prvorepublikovou literaturou a judikaturou, která je aplikačně využitelná k NOZ.⁴ K mé práci přispěly i písemné přepisy z odborných konferencí, na kterých vystoupil Karel Eliáš a Václav Bednář k tématu dědického práva v NOZ. Velkým přínosem pro mou práci bylo zejména školení notářů, na kterém vedl přednášku k tomuto tématu V. Bednář. Odtud jsem získala nejen komentář k některým ustanovením, ale zejména náměty pro řešení otázek, na které mě přivedly dotazy ze strany notářů.

Vlastní text diplomové práce je systematicky řazen do tematických kapitol, které se následně dělí na příslušné podkapitoly. V první kapitole pojednávám obecně o pojmu nepominutelného dědice, což považuji za vhodné pro důslednost rozlišování pojmů, které v oblasti dědického práva NOZ zavádí. Druhá kapitola spolu s třetí kapitolou se zabývá pojetím nepominutelného dědice a jeho povinného dílu dle úpravy v OZ a NOZ. K tomuto rozdělení na samotné kapitoly jsem se rozhodla z důvodu přehlednosti základních rozdílů těchto právních úprav, kde kapitola obsahující úpravu v NOZ zejména zdůrazňuje změny, které oproti předchozí právní úpravě nastaly. Vzhledem k tomu, že NOZ rozvádí podrobněji problematiku povinného dílu, věnuji mu samotnou čtvrtou kapitolu, ve které se zaměřuji na jeho výpočet, započtení a výplatu. Následující kapitola pojednává o institutu vydědění, která podrobně rozvádí jeho důvody, formu, obsah a důsledky. Šestá kapitola v sobě zahrnuje instituty související s ochranou nepominutelného dědice. Zásluhou zařazení v NOZ je jimi

⁴ Králík L. ve svém článku vyjádřil názor, že nejméně 40-50% prvorepublikové judikatury by mohlo být využitelné i v současné právní praxi. Viz KRÁLÍK, Lukáš. Prvorepublikové sbírky rozhodnutí a jejich aktuální využitelnost při rektifikaci občanského práva. *Proměny soukromého práva*, 2011, s. 107.

dědická nezpůsobilost, která je pojímána jako jeden z důvodů vydědění a právo některých osob na zaopatření, na které má nepominutelný dědic za určitých zákonných podmínek nárok. Z důvodu dodržení stanoveného rozsahu již tato práce neobsahuje komparaci se zahraniční právní úpravou.

1. Vymezení pojmu

1.1 Dědic

Pojem dědic je klíčovým pojmem celého dědického práva, proto považuji za vhodné si ho na začátku objasnit. Obecně je dědic ten, na koho, na základě právních skutečností svěřících v jeho prospěch, přejdou práva a povinnosti zemřelé osoby. Tato osoba se stane právním nástupcem zemřelého v okamžiku smrti zůstavitele. V OZ tento pojem nebyl nijak definován. Dnes již tento pojem vymezuje § 1475 NOZ, úvodní ustanovení týkající se dědického práva, který stanoví: „Komu náleží dědické právo, je dědic, a pozůstalost ve vztahu k dědici je dědictvím.“ Tato definice byla takto pojata dle důvodové zprávy k odlišení dědice od odkazovníka a vyjasnění vztahu dědice k pozůstalosti.⁵ v dnešní době došlo již v právním vědomí ke splnutí pojmů „dědic“ a „odkazovník“. Při běžné praxi se notáři setkávají s tím, že se zůstavitel vyjadřuje slovy „odkazuji veškeré své dědictví svému synovi“, přestože se nejedná o odkaz, nýbrž o dědictví. Naopak se setkávají i s vyjádřením zůstavitele „chci, aby dědicem mých památných knih byl můj prvorozený syn“, ačkoli se na tomto místě jedná o odkaz. Dědicem je dle tohoto ustanovení tedy ten, komu náleží dědictví, čímž může být buď celá pozůstalost, nebo podíl na ní.

Již na úvod je nutné si uvědomit, že NOZ se snaží důsledně rozlišovat mezi pojmy pozůstalost a dědictví.⁶ Za pozůstalost je považováno vše, co zůstavitel zanechal ke dni své smrti a je způsobilé k přechodu na dědice. Dědictví je již pouze podmnožina pozůstalosti. Dědictvím je pouze to, co přejde za splněných podmínek na zůstavitelovy dědice, tedy práva a povinnosti, které byly pozůstalostí. V rámci své práce tuto terminologii taktéž dodržuji.

Předmětem dědění je tedy pozůstalost, kterou dle § 1475 odst. 2 NOZ tvoří celé jmění zůstavitele, z něhož jsou vyloučena práva a povinnosti vázané výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci. Pokud by zůstavitel žalobu u soudu neuplatnil, protože například nechtěl, nemají toto právo ani jeho dědicové.

Vzhledem k tomu, že NOZ zavádí institut odkazu, je dle mého názoru vhodné se o něm na tomto místě stručně zmínit. Základní rozdíl mezi dědicem a odkazovníkem spočívá v principech sukcese. Na dědice přechází práva a povinnosti zůstavitele tzv. univerzální sukcesí, což znamená, že pozůstalost přechází na dědice jako celek. „Dědic si tedy nemůže

⁵ Od účinnosti SOZ se užívalo pouze výrazu „dědictví“.

⁶ OZ oba tyto pojmy zahrnoval pod jeden pojem „dědictví“. NOZ toto rozlišení plně nerespektuje, například § 1672 odst. 2. hovoří o „správci dědictví“, přestože dle výše zmíněné definice jde o „správce pozůstalosti“.

„vybírat“, která práva a povinnosti po zůstaviteli na něj přejdou a která nikoli.“⁷ Dle § 1477 NOZ zůstavitel odkazem zřizuje odkazovníku pohledávku vůči dědici na vydání určité věci nebo na zřízení určitého práva. U odkazu se tedy uplatňuje pouze singulární sukcese. Odkazovník je věřitelem pohledávky a na rozdíl od dědice neodpovídá za dluhy zůstavitele.⁸

Další rozdíl mezi těmito dvěma instituty je v ingerenci soudu při nabývání dědictví. Dědici potvrzuje dědické právo v dědickém řízení soud, kdežto odkaz uplatňuje odkazovník pouze vůči dědici bez zásahu soudu.⁹

OZ neznal institut odkazu a nerozlišoval mezi dědicem a odkazovníkem, proto za dědice považoval, jak toho, na koho přešla celá pozůstalost, tak i toho, komu byl zanechán pouze předmět z pozůstalosti.

1.2 Nepominutelný dědic

Nepominutelnými dědici jsou osoby, které jsou ve vztahu k zůstaviteli nejbližší. Jak OZ, tak NOZ za ně považují děti zůstavitele a pokud nedědí, pak jejich potomky.¹⁰ Ačkoli to zákon výslovně neříká, nepominutelnými dědici mohou být pouze fyzické osoby.¹¹ Nárok na povinný díl má dítě bez ohledu na to, zda se narodilo v manželství nebo mimo něj. Není činěn ani rozdíl mezi dětmi pokrevními a osvojenými. Dále se pod toto ustanovení řadí i nasciturus.¹²

Těmto osobám zákon poskytuje zvýšenou ochranu tím, že jim zaručuje právo podílet se na pozůstalosti i proti vůli zůstavitele a to v rozsahu, který stanoví zákon.¹³ Toto právo jim nepřísluší v případě platného vydědění, dědické nezpůsobilosti a nově i zřeknutí se dědického práva.

Postavení potomků je ovlivněno zásadou familiarizace, neboli rodinného dědického nástupnictví, podle které má připadnout zanechaný majetek po zůstaviteli těm, kteří byli s ním v pokrevním svazku, nebo svazku manželském (*„Solus deus facere potest herede, non*

⁷ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář - 1. svazek*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 1294.

⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 652.

⁹ Tamtéž, s. 669.

¹⁰ Podle OZO (§ 762) jimi byly jeho děti, za předpokladu, že neměl žádné děti, tak jeho rodiče. SOZ (§ 551) za ně považoval jeho potomky, rodiče a prarodiče.

¹¹ Za žádných okolností by nepominutelným dědicem nemohla být osoba právnická, protože nemůže být potomkem zůstavitele.

¹² Dle OZ bylo za nascitura považováno dítě, narodilo-li se živé. Dle NOZ se již na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Dle důvodové zprávy ale nelze toto ustanovení užít v neprospěch nascitura.

¹³ Podle OZO (§ 765, 766) potomku příslušela 1/2 zákonného podílu a předku 1/3. SOZ (§ 551) začal rozlišovat mezi nezletilými a zletilými potomky. Nezletilí měli nárok na celý zákonný podíl. Zletilým a předkům v nouzi příslušely 3/4.

homo“).¹⁴ Tuto zásadu lze pojmout také tak, že děti jsou odpovědné za své rodiče a naopak rodiče za své děti.¹⁵ Tímto je vystižena blízkost potomka k zůstaviteli. Naproti této zásadě v dědickém právu stojí zásada autonomie vůle, která se projevuje tím, že zůstavitel může se svým majetkem pro případ své smrti naložit dle svého uvážení. Střet těchto dvou zásad je zde řešen kompromisem, čímž je úprava institutu nepominutelného dědice a jeho ochrany. Na zůstavitele to má vliv v tom směru, že on má možnost si určit sám svého dědice podle svého individuálního uvážení, ale na druhé straně je omezena tato jeho volnost vůči určitým osobám jemu blízkým, které jsou s ním v blízkém rodinném poměru, tedy nepominutelným dědicům. Je mu tedy zákonem vytvořena nezanedbatelná překážka v představě, koho by chtěl za svého dědice.

Dle OZ byl nepominutelný dědic považován za dědice, který dědil jako zákonný dědic¹⁶, ale dle NOZ již tomu tak není, a to v důsledku změny povahy jeho ochrany spočívající nyní v právu na povinný díl.

Na tomto místě věnuji pár poznámek samotnému pojmu nepominutelný dědic. Označení, které navrhl Emil Svoboda, bylo „*nepominutelný čekatel*“¹⁷. E. Svoboda toto označení odůvodnil tím, že tyto osoby neměly nepominutelné dědické nároky, ale pouze obligační nárok na vyplacení povinného podílu. Tento nárok vznikl za podmínky, že zůstavitel neodkázal závětí tomuto dědici majetek v zákonem stanovené výši. Toto označení je sice považováno za přesnější, ale někteří autoři se domnívají, že by působilo nezvykle.¹⁸

Poznámku k tomuto uvedl na své přednášce i K. Eliáš. Uvedl, že dle literatury z roku 1952 se profesori kateder občanského práva z právnické fakulty z Prahy a Bratislavy shodli na označování tohoto institutu za „*neopomenutelného dědice*“.¹⁹ V NOZ se zákonodárci vrátili k označení „*nepominutelný dědic*“ a i já ho užívám v této práci.

Jejich ochrana je upravena u nás v občanském zákoníku, ale jejich práva jsou zaručena i na ústavní úrovni v čl. 11 LZPS, který říká, že „*dědění se zaručuje*“.

¹⁴ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné 3*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. s. 259.

¹⁵ WAWERKA, Karel. Jaké je dědické právo?. *Ad Notam*, 2004, č. 2, s. 40.

¹⁶ MIKEŠ, Jiří, MUŽIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii i praxi*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 91.

¹⁷ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1921, s. 72.

¹⁸ ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, č. 5, s. 100.

¹⁹ ELIÁŠ, Karel. *Nepominutelný dědic, povinný díl, započtení na povinný díl...* [online]. Právni- symposium.cz, 2011 [cit. 5. ledna 2014]. Dostupné na <[12](http://www.pravni-symposium.cz/files/Prom%C4%9Bny%20d%C4%9Bdic%C3%A9ho%20pr%C3%A1va,%20spole%C4%8Dn%C3%A9%20jm%C4%9Bn%C3%AD%20man%C5%BEel%C5%AF/Eli%C3%A1%C5%A1_Nepominuteln%C3%BD%20d%C4%9Bdic.pdf.></p></div><div data-bbox=)

2. Pojetí nepominutelného dědice dle OZ

2.1 Osoby nepominutelných dědiců

Pojem „nepominutelný dědic“ v OZ nebyl výslovně uveden, přesto na jejich ochranu pamatoval, ale pouze v jediném § 479. Za nepominutelné dědice se považovali pouze nejbližší zůstaviteli příbuzní, jen jeho potomci v řadě přímé. Byli jimi pouze ti potomci, kteří byli na řadě jako dědici ze zákona, to znamená, že v případě, kdy byl opomenut v závěti zůstavitelův syn, stal se nepominutelným dědicem tento syn, nikoli vnuk zůstavitele. Platila zde tedy zásada přednosti potomka bližšího zůstaviteli před vzdálenějším. Z hlediska zákonných dědických tříd se jednalo o všechny dědice první dědické skupiny s výjimkou zůstavitelova manžela. Manžel nebyl zařazen do okruhu nepominutelných dědiců s odůvodněním, že o jeho majetkové potřeby bylo dostatečně postaráno institutem společného jmění manželů, dříve bezpodílové spoluvlastnictví manželů.²⁰ V dědickém řízení v rámci vypořádání pozůstalosti soud rozhodl, která část zanechaného majetku náležela pozůstalému manželovi a která manželovi zemřelému. Ta část přidělená pozůstalému manželovi se stala jeho výlučným vlastnictvím. Rodiče také neměli právo na svůj povinný podíl.

2.2 Povinný podíl

2.2.1 Výše povinného podílu

Zákon stanovil velikost povinného podílu rozdílně u nezletilých a zletilých potomků. Nezletilému potomkovi se muselo dostat tolik, kolik činil jeho dědický podíl ze zákona. U zletilého potomka došlo během účinnosti OZ ke snížení jeho povinného podílu. Do 31. 12. 1991 činil jeho povinný podíl 3/4 dědického podílu ze zákona. Zákonem č. 509/1991 Sb. byl snížen povinný podíl zletilého potomka na 1/2 jeho dědického podílu ze zákona, čímž došlo k posílení testovací autonomie zůstavitele. U nezletilého potomka byla dle mého názoru ochrana příliš velká. Docházelo totiž k tvrdosti vůči zůstaviteli. Zemřel-li zůstavitel svobodný a měl jediného nezletilého potomka, znamenalo to, že veškerá pozůstalost připadla tomuto dítěti i přesto, že mohl chtít z jakéhokoli důvodu (sociální, citový) zanechat nějakou část například svým rodičům, prarodičům či sourozencům.

Dědický podíl se vypočítával z celé pozůstalosti, zahrnoval se tedy do něj i majetek, o kterém zůstavitel nepořídil závěť.²¹ Nepominutelnému dědici se měl dostat tedy povinný

²⁰ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 95.

²¹ Rozsudek NS ze dne 30. 6. 1988, sp. zn. 4 Cz 43/88

podíl z pozůstalosti jako celku. Pokud cena majetku nedosahovala výše nepominutelného podílu ani po sečtení toho, co nabyt nepominutelný dědic na základě závěti a majetku, který se dědil ze zákona, muselo dojít ke krácení podílů ostatních dědiců ze závěti, a to stejným dílem. Jednodušším a praxí používanějším řešením bylo uzavření dohody mezi dědici.²² Pokud se to nepodařilo, soud jim potvrdil dědictví podle podílů.

2.2.2 Povaha a forma povinného podílu

Nepominutelný podíl byl nárokem na poměrnou část zůstavitelova majetku z pozůstalosti in natura, tedy ve výši, která odpovídala povinnému podílu, nikoli právem na výplatu podílu v penězích.²³ V tomto pojetí lze shledat projev zásady univerzální sukcese.

Pokud zůstavitel nerespektoval zákon a opominul své potomky, byla v této části závěť neplatná. Zpočátku ohledně povahy této neplatnosti panoval v teorii názor, že se jedná o neplatnost absolutní.²⁴ Tomuto názoru oponovala právní praxe. V roce 1967 se tímto zabýval NS, který ve svém rozhodnutí stanovil, že v tomto případě se má neplatnost posuzovat jako neplatnost relativní.²⁵ Nejasnost ohledně druhu neplatnosti vyřešil zákonodárce v roce 1983 novelou OZ²⁶, kterou zde bylo zařazeno ustanovení § 40a, které upravovalo taxativní výčet ustanovení OZ s relativní neplatností. Jedním z nich bylo ustanovení § 479. Toto ustanovení dalo možnost nepominutelnému dědici napadnout závěť v rozsahu povinného dílu a tím vyvolat její neplatnost. Nepominutelný dědic nebyl povinen neplatnost namítat, mohl také respektovat vůli zůstavitele a výslovně ji uznat, čímž zůstavitelova závěť zůstala platná a pozůstalost připadla dědicům tak, jak zůstavitel projevil svou vůli ve své závěti. Pokud došlo k prohlášení, že není uplatňováno právo dovolat se neplatnosti závěti pro její rozpor s § 479, které učinil zákonný zástupce nezletilého, muselo být schváleno soudem v rámci péče soudu o nezletilé.²⁷

S ohledem na § 41 OZ nemusela být neplatná celá závěť, nýbrž mohlo jít o neplatnost částečnou. To mohlo nastat ve dvou případech. O částečnou neplatnost šlo, pokud zůstavitel nepominutelnému dědici v závěti přiznal jen část povinného podílu stanoveného zákonem, například tak, že mu odkázal nějakou věc, která neměla hodnotu povinného podílu zaručeného v § 479. Tímto byl nepominutelný dědic zkrácen o to, co tvořil rozdíl mezi jeho

²² Rozsudek NS ze dne 5. 11. 1975, sp. zn. Cpj 30/75

²³ Rozsudek NS ze dne 25. 5. 1979, sp. zn. 4 Cz 7/79

²⁴ KNAPP, Viktor a kol. *Učebnice československého občanského práva - Svazek II*. Praha: Orbis, 1965, s. 534.

²⁵ MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ, Karel (ed). *Občanský zákoník: Velký akademický komentář - I. svazek*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 1294.

²⁶ Zákon č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy

²⁷ Stanovisko občanskoprávního kolegia NS ze dne 27. 6. 1990, sp. zn. Cpjf 90/89

nepominutelným podílem a tím, co z pozůstalosti na základě závěti obdržel. Ohledně toho, co mu bylo zanecháno zůstavitelem v závěti, se stal nepominutelný dědic dědicem závětním a ve vztahu k části povinného podílu, která tvořila chybějící zbytek povinného podílu, měl postavení zákonného dědice.²⁸ Závěť mohla mít povahu částečně relativně neplatného právního jednání také tehdy, pokud se relativní neplatnost týkala více nepominutelných dědiců, avšak dovolal se jí jen některý z nich. V důsledku toho byla závěť neplatná pouze vůči nepominutelnému dědici, který se neplatnosti dovolal, a vůči ostatním zůstala závěť v platnosti. Jedinou situací, kdy mohlo jít o neplatnost závěti v plném rozsahu, byla, kdy zůstavitel měl v pozici dědiců ze zákona pouze nezletilé potomky, jimž zákon přiznával povinný podíl ve velikosti celého zákonného podílu, a všichni tito nepominutelní dědici uplatnili námitku neplatnosti. Přitom zůstavitel ve své závěti zůstavil veškerý svůj majetek jiné osobě.

OZ formu povinného dílu výslovně neupravoval.

²⁸ FLEISCHER, J. Platnost závěti podle § 479 o.z. *Socialistická zákonnost*, 1989, č. 6, s. 323.

3. Pojetí nepominutelného dědice dle NOZ

3.1 Osoby nepominutelného dědice

Okruh nepominutelných dědiců je zachován z předchozí právní úpravy. Dle § 1643 NOZ jsou jimi děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci. Je zachováno i rozdělení na potomky zletilé a nezletilé.

Ohledně úpravy nepominutelného dědice v NOZ bylo vedeno mnoho diskusí, ze kterých vyšlo najevo několik názorů ohledně osob, které mají být považovány za nepominutelné dědice. Některým z nich zde věnuji pár slov.

V rámci rekodifikační komise V. Bednář nejprve navrhoval zcela zrušit institut nepominutelného dědice, s čímž neuspěl. Jako další alternativu navrhoval rozšířit okruh nepominutelných dědiců s odkazem na úpravu v okolních státech o manžela a rodiče za současného omezení velikosti povinného podílu pro jednotlivé osoby, čímž by se vytvořila větší volnost pro zůstavitele. Tento jeho návrh také neuspěl s ohledem na určitou tradici pojetí institutu nepominutelného dědice u nás.²⁹

K. Eliáš zastával též názor, že tento okruh nepominutelných dědiců je poměrně úzký a považoval za vhodné ho rozšířit o manžela, rodiče a prarodiče. Argument, že o rodiče se postará stát prostřednictvím důchodového pojištění a manžela zajistí institut společného jmění manželů, odmítl.³⁰

Podobný názor k rozšíření okruhu nepominutelných dědiců o manželku a předky zůstavitele uvedl ve svém článku O. Horák. Dle jeho názoru měl být manželovi přiznán povinný díl, ale v menší velikosti nežli potomkům zůstavitele. Ohledně předků považoval za vhodné zakotvit je zde stejně, jak je tomu v zahraničních úpravách a to zejména vzhledem k podpůrné úpravě vzájemné vyživovací povinnosti.³¹ Takto to je upraveno například v Rakousku, Německu či Polsku.

Nyní vzniká otázka, kde hledat ten důvod, proč nedošlo k výše zmíněnému rozšíření okruhu nepominutelných dědiců. Přestože NOZ nezařadil v konečném znění ani manžela ani

²⁹ BEDNÁŘ, Václav. *Dědické právo- návrat k evropským standardům* [online]. Právní- symposium.cz, 2011 [cit. 5. ledna 2014]. Dostupné na <<http://www.pravnisympozium.cz/files/Ke%20stažení/Právní%20symposium%202011%20%20přednášky/BednářPS2011Dědické%20právo,%20návrat%20k%20evropským%20stan%20dardům.pdf>>. Stejný názor uvedl J. Kawulok v KAWULOK, Josef. Vydědění - právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 75.

³⁰ ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, č. 5, s. 102. a ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 668.

³¹ HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, č. 3, s. 284

rodiče, obsahuje ve vztahu k těmto osobám kompromisní institut právo některých osob na zaopatření v § 1666 – 1668, kterým dochází k posílení jejich pozice.³²

Vzhledem k tomu, že snahou celého NOZ, tedy i úpravy dědického práva, je poskytnout co nejvíce výkladových pravidel, upravuje NOZ i další dvě situace, kdy má být nepominutelnému dědici poskytnuta ochrana, ačkoli nebyl úmyslně opominut v závěti. Činí tak v § 1650 a 1651. Nepominutelný dědic má právo na povinný díl i v případě, kdy byl neplatně vyděděn, nebo byl opominut zůstavitelem v závěti, přestože mu bylo známo, že je na živu.

Ve vztahu k osobám nepominutelného dědice je relevantní ustanovení § 1479 NOZ, které upravuje dědický nápad. Dle tohoto ustanovení dědické právo vzniká smrtí zůstavitele.³³ Tato úprava je převzata ze SOZ, který do českého práva vnesl zásadu přechodu pozůstalosti ipso iure, tj. bezprostředně v důsledku a okamžiku zůstavitelovy smrti. Tím je zákonem řečeno, že veškeré rozhodné skutečnosti je nutno posuzovat podle stavu, který zde byl v době úmrtí zůstavitele, nikoli v době pořizování závěti, v době průběhu či skončení dědického řízení. K okamžiku smrti zůstavitele se tedy posuzuje, zda zůstavitel má či nemá nepominutelné dědice, zda k okamžiku smrti byli nezletilí či zletilí, jaký je rozsah zůstavitelovy pozůstalosti a jiné rozhodné skutečnosti. Dnes rozhodnutí soudu resp. soudního komisaře pouze deklaruje přechod zanechaného majetku ze zůstavitele na konkrétní dědice.

Naopak nepominutelným dědicem nemůže být ten, kdo byl zůstavitelem platně vyděděn, kdo je z dědického práva vyloučen pro dědickou nezpůsobilost a dědic, který se zřekl dědického práva.

3.2 Povinný díl

3.2.1 Výše povinného dílu

K uspokojení nepominutelnému dědici náleží právo na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu. Velikost povinného dílu se odvíjí od osoby nepominutelného dědice, zda je nezletilý či zletilý.

U výše povinného dílu došlo k první výrazné změně tohoto institutu a to ke snížení velikosti povinného dílu. Nezletilému potomkovi se má dostat tolik, kolik činí 3/4 jeho

³² Viz kapitola 6.2 Právo některých osob na zaopatření

³³ Došlo zde k nahrazení výrazu. Zákon již nestanoví, že se dědické právo smrtí zůstavitele „nabývá“, ale „vzniká“.

zákonného dědického podílu a zletilému se musí dostat tolik, kolik činí 1/4 jeho zákonného dědického podílu.³⁴

Předpokladem pro tuto úpravu byla koncepce, dle které zůstaviteli musí vždy zůstat alespoň 1/4 majetku k volné dispozici. Tento předpoklad má svůj původ v dobách římského práva, který ho upravoval jako tzv. falcidiánskou kvartu.³⁵ Dále se nachází v úpravě odkazu v § 1598 NOZ, který výslovně říká, že: „Každému z dědiců musí zůstat z hodnoty dědictví alespoň čtvrtina odkazy nezatížená. Zatíží-li zůstavitel dědice více, má dědic právo na poměrné zkrácení odkazu“.

Okolo snížení povinného dílu se v rámci rekodifikační komise našly hlasy, které brojily proti snížení povinných dílů nepominutelných dědiců, zejména pokud šlo o povinný díl nezletilého potomka.³⁶ Na to hlavní autoři dědického práva v NOZ argumentovali, že „když si nějaký kluk při náhodném dobrodružství na diskotéce uplete nemanželské dítě a pak se zabije v autě, tak nedává smysl, aby prostě všechno, co má, připadlo tomu jeho dítěti, ke kterému se prostě nechce nějak hlásit, kromě toho, že platí na něj výživné a třeba aby nechal své staré rodiče zcela nezajištěné.“³⁷ U zletilých potomků lze odůvodnit snížení již tím, že obvykle se jedná o dědice, kteří jsou již ve věku, kdy jsou schopni se sami živit a není důvod jim poskytovat větší ochranu.

Stejně jako v OZ platí princip odvození velikosti povinného dílu vzdálenějšího potomka od bližšího potomka, který není v NOZ výslovně uveden, ale lze jej dovodit z § 1643 NOZ. Lze si ho představit na reálné situaci. Zůstavitel, který má zletilého syna a nezletilého vnuka, zanechá veškerý svůj majetek své manželce. Jeho opomenutý syn se smrti zůstavitele nedožije nebo dědictví odmítne. Dle zákona by zletilému synovi náležela 1/4 jeho zákonného podílu, v tomto případě z 1/2, ve výsledku jeho povinný díl činí 1/8. Dle výše zmíněné zásady nezletilý vnuk vstupuje do uvolněného podílu zletilého syna a nedochází ke zvětšení podílu v důsledku jeho nezletilosti. Pokud by tato zásada nebyla respektována, mohlo by dojít k tomu, že by jeho nezletilý vnuk, mohl získat zákonný podíl ve větší hodnotě,

³⁴ Povinný díl byl v původní osnově z roku 2005 stanoven u zletilých na 1/2 zákonného dědického podílu a v osnově z roku 2007 byla jeho hodnota 1/3 zákonného dědického podílu.

³⁵ MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ, Karel (ed). *Občanský zákoník: Velký akademický komentář - I. svazek*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 1286.

³⁶ Tento názor prosazovala zejména Prof. JUDr. Milana Hrušáková, CSc. Viz ELIÁŠ, Karel. *Nepominutelný dědic, povinný díl, započtení na povinný díl...* [online]. Právní-symposium.cz, 2011 [cit. 5. ledna 2014]. Dostupné na <http://www.pravni-symposium.cz/files/Prom%C4%9Bny%20d%C4%9Bdic%C3%A9ho%20pr%C3%A1va.%20spole%C4%8Dn%C3%A9%20jm%C4%9Bn%C3%AD%20man%C5%BEel%C5%AF/Eli%C3%A1%C5%A1_Nepominuteln%C3%BD%20d%C4%9Bdic.pdf>

³⁷ Tamtéž.

3/4. Takovýto přístup by znamenal nejistotu vůči zůstavitelově poslední vůli a současně bych to považovala za zneužití smyslu úpravy tohoto institutu.

Ve shrnutí považuji toto řešení za přínosné, a to z toho důvodu, kdy koncepce, která připouštěla možnost, že by zůstavitel, který měl manželku a jedno nezletilé dítě, mohl svobodně rozhodovat jen o jedné polovině svého majetku a ten, který byl měl jen nezletilé děti, by nemohl již se svým majetkem pro případ smrti nakládat vůbec, mi přišla příliš omezující. Někteří autoři i o této upravené koncepci tvrdí, že je zůstavitel stále ve své pořizovací volnosti nepřiměřeně omezován.³⁸

V době příprav rekodifikace bylo upraveno i zajištění vyplacení povinného dílu v penězích, ke kterému měl sloužit institut tzv. jistoty, která měla být v takové výši, aby pokryla povinný díl. Jistotu byl povinen složit dědic, který nabyt dědictví závětí a to před skončením dědického řízení. Nesložil-li ji, na závěť by se hledělo, jako by nebyla sepsána.³⁹ Tento institut do konečného znění NOZ nebyl převzat.

3.2.2 Povaha a forma povinného dílu

U koncepce ochrany nepominutelného dědice došlo k druhé zásadní změně v pojetí povahy povinného podílu. Nyní už není pojata jako právo na povinný podíl z veškerého zanechaného majetku zůstavitele, tedy tak, že nepominutelný dědic kořistí přímo na majetku zůstavitele. Vzniká nepominutelnému dědici obligace vůči závětním dědicům, popřípadě dědicům povolaným dědickou smlouvou či odkazovníkům na vyplacení peněžité částky v hodnotě jeho povinného dílu. Při zkrácení nebo opominutí nepominutelného dědice se nestává nepominutelný dědic již dědicem, nýbrž věřitelem dědiců a odkazovníků, které zůstavitel povolal.

Tato změna zasáhla hned do tří oblastí. Již opominutí nepominutelného dědice v závěti nemá za následek relativní neplatnost závěti, ale je tím založeno právo nepominutelného dědice na výplatu povinného dílu v penězích. Tím, že je ponechána závěť v platnosti, je daleko více respektována zůstavitelova vůle. Díky této koncepci také došlo k odstranění zakládání vnučeného spoluvlastnictví mezi závětním dědicem a dědicem nepominutelným, které v praxi často způsobovalo velice nepříjemné spory u soudu, nikoli u notáře, kde dochází pouze k potvrzení dědictví. Tento důsledek od počátku kritizovala i literatura, která tvrdila, že byla tato úprava od počátku poznamenána nestabilitou.⁴⁰ Dle autorů NOZ může mít toto

³⁸ BEDNÁŘ, Václav. *Nepominutelný dědic. Soukromé právo na cestě*, 2010, s. 26.

³⁹ BEDNÁŘ, Václav. *Nepominutelný dědic. Karlovarská právní revue*, 2000, č. 1, s. 59.

⁴⁰ MIKEŠ, Jiří, MUŽIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii i praxi*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 62.

pojetí příznivý vliv na předcházení škodám.⁴¹ Lze si to představit na situaci, kdy zůstavitel, který je majitelem prosperující firmy, má představu, jak má tato firma fungovat po jeho smrti. Tento zůstavitel má dva syny, z nichž jeden má vzdělání v daném oboru a již několik let v tomto podniku pracuje, proto je schopný ho vést, a druhý se o tento druh práce nikdy nezajímal. Zůstavitel se tedy rozhodne zůstat svůj podnik prvnímu synovi s tím, že mu přikáže vyplatit syna druhého. V takovémto případě, kdyby došlo k podílovému spoluvlastnictví, mohlo by to mít vliv na chod podniku a jeho spravování.

Tuto změnu lze posoudit i ve vztahu k soudům, respektive k notářům. Přestože je již povinný díl pojat jako peněžitá částka, nedochází ke zbavení povinnosti notáře povinný díl vypočítat. V jejich pozici se dle mého názoru naskytne komplikace v určení obvyklé ceny pozůstalosti, která bude mít dopad na výši částky vyplacené nepominutelnému dědici na povinný díl. V řízení o dědictví došlo mezi dědici zpravidla ke shodě ohledně obvyklé ceny, kdy nebylo zapotřebí její dokazování. Pokud došlo ke sporu, stalo se tak zpravidla až mimo dědické řízení, zejména docházelo-li ke zrušení podílového vlastnictví. Nyní se takový spor přesouvá do dědického řízení.

A jaký vliv má tato změna na samotné dědice? Dle mého názoru je možné, že bude docházet nově ke sporům, ohledně určování ceny jednotlivých položek aktiv pozůstalosti, kdy jimi mohou být i maličkosti. Jak se v dnešní době někdy stává, dědici prahnou po majetku pro sebe, aniž by se ohlédli okolo. Pokud se dědici dostanou do rozporu v tvrzení ohledně ceny jednotlivých věcí, je notář povinen provést dokazování. K dokazování jsou vyžadovány znalecké posudky, čímž rostou náklady dědického řízení. Ale to ukáže až čas, jak se samotní dědici k této změně postaví.

Po provedení rozboru pojetí povinného dílu zastávám názor, že ve srovnání s předchozím pojetím došlo ke změně, která vede především ku prospěchu dědiců. Takový názor zastává i většina právníků z této oblasti.⁴² Jak jsem ale výše naznačila, negativní dopad to může mít na činnost notáře, kterému NOZ zanáší do dědického řízení prvky sporného řízení.

Formu povinného dílu upravuje § 1644 NOZ. Povinný díl může zůstavitel nepominutelnému dědici přikázat nebo svěřit formou dědického podílu nebo odkazu. U obou

⁴¹ Školení notářů (přednáška JUDr. Václava Bednáře Ph.D.), Špindlerův Mlýn, 16. 9. 2013.

⁴² MUZIKÁŘ, Ladislav. Nabývání dědictví. *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. 2006, s. 167.

způsobů uspokojení nepominutelného dědice musí být splněna podmínka, že tento povinný díl musí zůstat zcela nezatížen. Zatížením se zde rozumí podmínky, příkazy, či jiná omezení.⁴³

Pokud by přeci jen zůstavitel omezil svými nařízeními povinný díl, tak se k těmto nařízením nepřihlíží. Za situace, kdy zůstavitel ve svém posledním pořízení zůstává nepominutelnému dědici povinný díl ve větší hodnotě, nežli mu ukládá zákon, týkají se tato nařízení pouze té části, která přesahuje zákonem danou hodnotu povinného dílu. Je vyloučeno, aby se takto postupovalo v případě, zemře-li nepominutelný dědic dříve nežli zůstavitel nebo nedědí-li z jiného důvodu.

Zákon zůstaviteli umožňuje, pokud v závěti nepominutelnému dědici zatíží povinný díl omezeními, aby nepominutelnému dědici uložil, aby se rozhodl buď pro to, co se mu zůstává s omezením, nebo pro povinný díl dle § 1650 a násl. NOZ. Jestliže zůstavitel tuto možnost volby nepominutelnému dědici neumožní, stávají se podmínky a příkazy omezující povinný díl bez účinků. Vzhledem k tomu, že toto ustanovení má sloužit jako ochrana pouze nepominutelnému dědici, nikoli jinému dědici, omezení se stávají účinnými, pokud nepominutelný dědic dědit nebude.⁴⁴

⁴³ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 669.

⁴⁴ Tamtéž.

4. Problematika povinného dílu

4.1 Výpočet povinného dílu

V OZ absentovalo ustanovení o postupu výpočtu povinného dílu a byl dovozován výkladem. Nyní NOZ obsahuje v §1654 - 1657 určitá pravidla k této problematice. Této problematice se dle mého názoru týká i § 1502 NOZ, který řeší situace, kdy dojde ze strany zůstavitele k přepočtení. Vzhledem ke snaze zachování platnosti závěti, je nutné v takovém případě provést dělení pozůstalosti tak, aby byla naplněna co nejlépe vůle zůstavitele.

Nejprve je nutné vyřešit, od čeho se výše povinného dílu potomků odvozuje. Této otázce byla v posledních letech věnována v odborné literatuře pozornost, protože dle § 479 OZ byl možný dvojitý výklad ohledně toho, ke komu se má při výpočtu povinného podílu přihlížet.⁴⁵ Dle první varianty výkladu se výše povinného dílu odvozovala od faktické situace, kdo je v daném řízení povolán jako zákonný dědic, ale i ten, kdo skutečně dědí. V takovém případě bylo nutné vyčkat na zjištění okruhu dědiců v dědickém řízení. Dle mého názoru by tento výklad neměl být přípustný již z toho důvodu, že zůstavitel v okamžiku sepisování závěti nemůže mít představu, kdo bude jeho konečným dědicem. Naproti tomu stál výklad, který vycházel z hypotetické představy, kterou mohl mít i zůstavitel v okamžiku sepisování závěti, na rozdíl od prvního výkladu. U tohoto výkladu se přihlíželo k těm, kteří mohli přicházet v úvahu jako dědici ze zákona za předpokladu, že zůstavitel nepořídil o svém majetku závěť a přitom nebyla zohledňována skutečnost, zda některý z těchto potencionálních dědiců dle konečného usnesení v dědickém řízení nakonec nedědí.⁴⁶ Následně docházelo k diskusi, zda za důsledek nedědění má být považována dědická nezpůsobilost, vydědění, či i odmítnutí dědictví a započtení na celý dědický podíl.⁴⁷ Domnívám se, že v dědickém právu by měla převažovat jistota zůstavitele v tom, kdo po něm nabude majetek, a mohl se spolehnout na to, že kritériem bude pouze to, kolik osob v okamžiku zůstavitelovy smrti bylo zákonnými dědici dle první dědické třídy. V tomto ohledu považuji za významné usnesení NS, který konstatoval, že: *„Při určení výše dědického podílu dědice neopomenutelného podle ustanovení § 479 OZ se vychází z počtu dědiců, kteří tvořili v době smrti zůstavitele první dědickou skupinu (§ 473 OZ) a kterým by dědictví připadlo, kdyby zůstavitel nepořídil závěť, to platí i tehdy, odmítnou-li dědictví, nepřihlíží-li se k nim vzhledem k neznámému místu jejich*

⁴⁵ ŘÍHA, Martin, ŠOLCOVÁ, Pavla. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2011, č. 2, s. 8.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ BARTOŠ, Jiří. Krátce k výpočtu povinného dílu nepominutelných dědiců a k pojmu dědic. *Ad Notam*, 2011, č. 3, s. 22.

pobytu, jsou-li dědicky nezpůsobilí, byli-li (platně) vyděděni nebo postupuje-li soud v řízení o dědictví bez zřetele na tyto dědice.“⁴⁸

NOZ již řešení tohoto výkladového problému výslovně uvádí v § 1645, a to tak, že vyjmenovává osoby vyloučené z práva na povinný díl a spolu s tím vyjadřuje zásadu *exheredatus partem facit ad minuendam*, podle které podíl zde vyjmenovaných osob působí zmenšení povinných dílů ostatních.⁴⁹ Základním úmyslem zákonodárce zde bylo zejména chránit vůli zůstavitele. Na druhé straně zde dochází ke snížení ochrany nepominutelného dědice, která spočívá v zabránění prospěchu, zvětšení povinného dílu, těch nepominutelných dědiců, kteří z tohoto postavení nebyli vyloučeni, na úkor nepominutelného dědice, který již nemá právo na povinný díl. Pokud by platila opačná zásada, nedocházelo by tedy ke zmenšení povinného dílu v důsledku vyloučení osob z práva na povinný díl, mohlo by to mít v naší společnosti dopad na soudržnost rodiny. Nepominutelní dědici by tímto mohli být motivováni ke snaze přesvědčit zůstavitele, aby vydědil dalšího z nepominutelných dědiců, a tím získat větší povinný díl, na což by mohl navazovat důvod dědické nezpůsobilosti dle § 1481 a stát se tak dědicky nezpůsobilým dědicem.⁵⁰ K takovémuto chtivému chování dědiců se již vyjádřil uznávaný profesor E. Svoboda ve své knize: „*Peníze znemravňují, stanou-li se cílem života. Peníze, k nimž člověk přijde šťastnou náhodou, jsou hrozným pokušením. Jaký div, že v dědicích bojujících o své zájmy, často se rozběsí nejtemnější stránky lidské bytosti? A přece zájmem zcela mimořádné hodnoty mravní, aby smrt člověka nebyla doprovázena úpornými zápasy, nenávistí a zlobou mezi příbuznými. Ten, kdo by mohl zasáhnouti – je mrtev.*“⁵¹

Nyní k samotnému postupu při výpočtu povinného dílu. Samozřejmě před samotným výpočtem musí být sepsána a odhadnuta hodnota majetku v pozůstalosti. Následně se od této hodnoty majetku odečtou její pasiva, tj. dluhy zůstavitele a závady, které na majetku vázly v době zůstavitelovy smrti. Za pasiva NOZ dle § 1656 výslovně nepovažuje odkazy a jiné závady vznikající z porízení pro případ smrti. K takto vypočtené částce je nutno nakonec připočíst vše, co je předmětem započtení na povinný díl dle § 1660 a 1661 NOZ. Během odhadu majetku v pozůstalosti je nepominutelnému dědici ze zákona umožněno vznášet dotazy a uplatňovat připomínky. Až do určení povinného dílu je nepominutelný dědic účasten na zisku a ztrátě pozůstalosti, s čímž souvisí i jeho další právo, které mu zákon zaručuje, a tím

⁴⁸ Usnesení NS ze dne 25. října 2010, sp. zn. 21 Cdo 3977/2010

⁴⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 669.

⁵⁰ Tamtéž, s. 670.

⁵¹ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1921, s. 10.

je právo na poměrné vyúčtování podílu na zisku a ztrátě pozůstalosti od smrti zůstavitele až do určení povinného dílu.⁵²

Vypočtený povinný díl je nutno následně porovnat s hodnotou, kterou má dle zákona obdržet. Pokud je nepominutelný dědic zcela opomenut, náleží mu veškerá peněžitá částka rovnající se hodnotě jeho povinného dílu. Je-li zjištěno při porovnání těchto částek, že byl ve svém právu na povinný díl zkrácen, náleží mu doplatek.⁵³

Přestože zákon výslovně říká, že nepominutelný dědic má právo na peněžitou částku, která se rovná hodnotě povinného dílu, nevylučuje tím možnost, aby se nepominutelný dědic s dědici ze závěti nebo z dědické smlouvy dohodl jinak. Tato dohoda, ale nesmí krátit práva dalších věřitelů, protože by to mělo za následek neúčinnost této dohody.⁵⁴

Za přínosné považují zejména to, že již došlo k přímému zakotvení pravidel výpočtu povinného dílu, což má za následek odstranění nejistoty na straně zůstavitele, protože je mu již umožněno se seznámit s metodou výpočtu povinného dílu a vytvořit si představu o jeho velikosti. Pro zůstavitele jsou přípustné i možnosti, jak upravit poměr s nepominutelným dědicem ještě za svého života a vyhnout se tak výpočtu povinného dílu. Zákon mu umožňuje ho vydědit, pokud splňuje některý z taxativně uvedených zákonných důvodů, popřípadě NOZ mu nově dovoluje, aby se se svým potomkem dohodl, aby se zřekl svého práva na povinný díl.

4.2 Započtení na povinný díl

4.2.1 Pojem započtení

Započtení neboli kolace nachází svůj původ již v římském právu a až dodnes má stejný význam a tím je vyrovnání pozice dědiců.⁵⁵ NOZ na rozdíl od OZ již rozlišuje započtení na povinný díl a započtení na dědický podíl. Předmětem této kapitoly, jak vyplývá z jejího nadpisu, je pouze započtení na povinný díl. K započtení dojde pouze tehdy, kdy nepominutelný dědic požaduje výplatu povinného dílu. Započtením dochází ke snížení povinného dílu nepominutelného dědice. Je tedy menší, než kdyby plnění uvedená v § 1660 a 1661 NOZ neobdržel.

⁵² § 1655 a 1656 NOZ

⁵³ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 677.

⁵⁴ § 589 a násl. NOZ. Relativní neúčinnost je institut, který obsahově odpovídá institutu odporovatelnosti v § 42a OZ. Tím, že dojde ke zkrácení vykonatelné pohledávky věřitele právním jednáním dlužníka, má věřitel právo se domáhat u soudu odpůřčí žalobou určení, že právní jednání dlužníka není vůči věřiteli účinné.

⁵⁵ HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, č. 3, s. 285.

Zákonodárce se tímto institutem snaží vyrovnat nerovnost mezi dědici. S ohledem na to, že smrt je předvídatelná událost, o které víme, že nastane, ale nevíme, kdy nastane, může se stát, a že se i tak v praxi stává, že zůstavitel chce obdarovat své dědice ještě za svého života, ale nestihne tak upravit poměry se všemi, ale pouze s jedním dědicem.⁵⁶ A v tuto chvíli má započtení nenahraditelnou funkci v dědickém řízení.

NOZ upravuje započtení oproti OZ podrobněji a přesněji. Již obsahuje některá řešení, která byla dovozována pouze výkladem. Porovnání těchto úprav je zakomponováno v průběhu této podkapitoly.

NOZ v § 1658 již zakotvuje pravidlo, podle kterého započtení na povinný díl nezakládá povinnost něco vydat jiné osobě. Vychází zde ze zásady, podle které to, co bylo dáno za života zůstavitele, nemusí již dědic vrátet.⁵⁷ Připouští se zde pouze jedna výjimka, kterou je případ uvedený v § 2072 NOZ, jednostranné právní jednání, odvolání daru pro nevděk. Tímto dochází k odstranění nespravedlnosti, ke které docházelo v souvislosti s výkladem předchozí právní úpravy, dle které nebylo možné, aby dědic zemřelého zůstavitele mohl požadovat vrácení daru.⁵⁸ Za nevděk zákon obecně považuje ublížení obdarovaným dárce úmyslně nebo z hrubé nedbalosti, které lze považovat za zjevné porušení dobrých mravů a nebylo ze strany dárce prominuto. Právo dárce odvolat dar ale přechází na dárceva dědice, zabránil-li obdarovaný dárce v odvolání daru nebo zabránila-li mu v tom vyšší moc. Za zabránění dárce v odvolání lze považovat zejména zavraždění dárce obdarovaným. Za vyšší moc se obecně považuje působení přírodních sil. Pokud tohoto práva dědic využije, je obdarovaný povinen dar vrátit. Dědici je k odvolání daru stanovena objektivní lhůta jeden rok od smrti dárce. Dle důvodové zprávy lze této výjimky užít jen v případech, že pozůstalost pro vyrovnání povinného dílu nebude stačit.⁵⁹

Nově je v § 1659 NOZ upravena doba rozhodná pro stanovení hodnoty toho, co podléhá započtení. Při započtení je rozhodná hodnota plnění, kterou mělo plnění v okamžiku rozhodné skutečnosti, kdy zůstavitel pozbývá možnost s věcí nakládat. Tímto je hodnota v okamžiku odevzdání, nikoli až v okamžiku smrti. Tato úprava byla praxí vyžadována, protože výklad nebyl sjednocen a docházelo k nerovnostem mezi obdarovaným dědicem

⁵⁶ BÍLÝ, Martin. Ke způsobu ocenění věci pro účely započtení na dědický podíl. *Právní rozhledy*, 2013, č. 11, s. 397.

⁵⁷ Školení notářů (přednáška JUDr. Václava Bednáře Ph.D.), Špindlerův Mlýn, 16. 9. 2013.

⁵⁸ JANEČKOVÁ, Eva, HORÁLEK, Vladimír, ELIÁŠ, Karel. *Encyklopedie pojmů nového soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, 2012, s. 79.

⁵⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 678.

a dědicem neobdarovaným, zejména pokud byla darována nemovitost.⁶⁰ Domnívám se, že tato úprava je správná, protože jsou tím zohledněny situace, kdy u takového plnění mohlo dojít ke zhodnocení ze strany dědice nebo naopak k jeho znehodnocení a bylo by nespravedlivé takovouto změnu při započtení zohledňovat. Toto kritérium zákon nepovažuje za jediné možné. V mimořádných případech je soudu umožněno, aby rozhodl, že hodnota daru se nebude počítat podle doby odevzdání, a přihlédl tak ke konkrétním okolnostem. Za mimořádný případ lze považovat situaci, kdy dojde k významnému poklesu či zvýšení hodnoty plnění nezávisle na vůli a jednání obdarovaného a tím je například inflace, či naopak měnová reforma⁶¹ a dnes bych do této kategorie zařadila i devizovou intervenci České národní banky. V takových případech by bylo diskriminující, aby byl dar oceněn dle ceny v době darování. Zejména tak u darů v podobě nemovitostí, jejichž hodnota je zpravidla v době darování a započtení výrazně odlišná. Toto právo soudu nepřislouží v případě běžných tržních výkyvů, jako je dle mého názoru běžná změna měnového kurzu či mírný výkyv nabídky a poptávky.

Této problematice se věnoval ve svém článku Martin Bílý, který zde užil za pomoci analogie judikaturu NS týkající se restitucí. Dovodil, že i u započtení nesmí dojít k rozporu s principem přiměřenosti a spravedlnosti,⁶² což dle mého názoru je nutné posuzovat následně podle konkrétního případu.

V souvislosti s hodnocením plnění je zde otázka, jakým způsobem dojde k ocenění. Jediným relevantním důkazem je znalecký posudek. V tomto případě bude jím posuzována hodnota plnění zpětně k okamžiku darování.

V praxi může nastat kumulace obdarování dědice a vydědění. Nepominutelný dědic, který obdržel od zůstavitele za jeho života určité plnění, může odkázat na tuto skutečnost jako na důkaz, že zůstavitel ho ohledně zbytku povinného dílu nechtěl vydědit. Pro řešení takové situace je dle mého názoru vhodné nahlédnout do prvorepublikové judikatury, která říká: „Z částečného obdarování nepominutelného dědice o sobě nelze dovozovati, že zůstavitel ho nechtěl co do zbytku povinného dílu prokázanou nehodnost pominouti a vyděditi.“⁶³

⁶⁰ BÍLÝ, Martin. Ke způsobu ocenění věci pro účely započtení na dědický podíl. *Právní rozhledy*, 2013, č. 11, s. 397.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž.

⁶³ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému zákoníku občanskému – díl. III.* Praha: V. Linhart, 1936, s. 437.

4.2.2 Předmět započtení

Předmět započtení je v NOZ upraven obšírněji a přesněji oproti předchozí právní úpravě. NOZ se již neomezuje pouze na dary, ale rozšířil předmět započtení i na jiná plnění. Na povinný díl se nyní započte i hodnota plnění, které dostal jinak než děděním, tedy odkazem či pododkazem.⁶⁴

Druhou skupinu tvoří bezplatná plnění, obdobně jako v OZ, která nepominutelný dědic za života zůstavitele od něho obdržel. Dle OZ se započítávalo vše, bez ohledu na to, kdy nepominutelný dědic plnění obdržel, ale NOZ zde vkládá nově omezení ohledně této doby. Započítávají se jen ta plnění, která obdržel od zůstavitele v posledních třech letech před zůstavitelovou smrtí. Toto omezení je pouze dispozitivní, proto je ponechána zůstaviteli možnost, upravit dobu jinak. Zůstavitel může přikázat, že mají být započtena i bezplatná plnění učiněna dříve, či naopak přikázat, aby započtení bylo provedeno pouze za kratší dobu, nežli je doba tří let. Dle důvodové zprávy je zůstavitel oprávněn svým příkazem započtení zcela zakázat.⁶⁵ Účel stanovení této lhůty dle mého názoru spočívá v ochraně zůstavitele, protože v dnešní době dochází před zůstavitelovou smrtí k častým účelovým převodům majetku.

Plnění musí být bezplatná, tedy nesmí být poskytnuto ekvivalentní plnění. Tuto podmínku splňuje i tzv. disimulované právní jednání, kdy dojde k plnění prostřednictvím kupní smlouvy, ale disimulované bylo právní jednání darování, protože zůstavitel nepožadoval žádné protiplnění.⁶⁶ Tuto situaci lze dle mého názoru v konkrétním případě posuzovat jako prominutí dluhu. Pokud by dané plnění, které to připouští, bylo převedeno za života zůstavitele bezplatně zpět, tak zde není naplněna podmínka znevýhodnění a k započtení nelze přistoupit.⁶⁷

Z takového započtení jsou vyloučena plnění, která mají povahu obvyklého darování, čímž jsou vyloučeny dary např. k narozeninám, svátkům, Vánocům apod.⁶⁸ Domnívám se, že je spravedlivé, aby se takové darování posuzovalo u konkrétního zůstavitele s ohledem na jeho majetkové poměry v rodině.

NOZ v § 1661 rozšířil předmět započtení také na to, co nepominutelný dědic obdržel od zůstavitele k založení samostatné domácnosti, rodiny či podnikání. Stejně tak se započte

⁶⁴ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 679.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 12. 1997, sp. zn. 24 Co 315/97

⁶⁷ Usnesení KS v Brně ze dne 22. 5. 1995, sp. zn. 18 Co 411/94

⁶⁸ FIALA, Roman. In ŠVESTKA, Jiří (ed). Občanský zákoník: Komentář - 2. svazek. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1473.

i to, co zůstavitel použil na úhradu dluhů zletilého potomka. Zde není rozhodné, zda k takovému plnění došlo v posledních třech letech před smrtí zůstavitele, ale přesto je zůstaviteli ponechána možnost takové započtení vyloučit.

Ze zákonného znění je zřejmé, že za takové plnění je považována hmotná konkrétní věc, zejména peníze. V praxi často dochází k darování nemovitosti zůstavitelem, která má sloužit potomkovi k ulehčení založení jeho domácnosti. Lze si ale představit, že zůstavitel byl zedníkem a vlastními silami se z velké části podílel na stavbě nemovitosti jednoho svého potomka a druhému potomkovi naopak daroval peněžní částku, aby si mohl obstarat také nemovitost, ale bez jeho fyzické pomoci. V takovém případě by se mi jevilo nespravedlivé, aby bylo započteno pouze plnění v penězích, ale mělo by dojít i k započtení činnosti, práce, kterou zůstavitel takovému plnění věnoval.

Plnění musí být vždy poskytnuto zůstavitelem. Pokud by plnění bylo ve společném jmění manželů, je zapotřebí to považovat jako plnění od dvou osob, a k započtení může dojít pouze u té části, která patřila zůstaviteli.⁶⁹

Pokud dojde k naplnění principu reprezentace a na místo potomka zůstavitele vstoupí vnuk zůstavitele, platí, stejně jako dle předchozí právní úpravy, že se na jeho povinný díl započte i to, co dostali od zůstavitele jeho rodiče.⁷⁰

4.2.3 Postup při započtení

Po zjištění výše povinného dílu se porovná jeho výše s cenou plnění, která je předmětem započtení. Jejich hodnoty se zpravidla nepřekrývají a mohou nastat dvě situace. Je-li cena plnění nižší, má nepominutelný dědic právo na doplnění. Takové doplnění se rovná rozdílu mezi hodnotou povinného dílu a hodnotou započitatelného plnění. Naopak pokud je cena plnění vyšší, ztrácí nárok na povinný díl a není povinen nic do dědictví vracet.⁷¹

Na tomto místě považuji za vhodné zdůraznit, že na velikost povinného dílu nepominutelného dědice nemá vliv započtení na dědický podíl dědiců ze zákona či podle pořízení pro případ smrti. Za takové situace nedochází ke zvýšení jeho povinného dílu.⁷²

NOZ, jak jsem již výše uvedla, již umožňuje dědici požadovat vrácení daru pro nevděk, ale neupravuje, jaký je další postup v případě, že k takovému vrácení dojde. Dle mého názoru takto vrácený dar musí být vrácen do pozůstalosti zůstavitele, nikoli jen na povinný díl toho, kdo učinil právní jednání směřující k odvolání daru. V případě, že by byl

⁶⁹ MUZIKÁŘ, Ladislav. Dědické podíly a jejich výpočet. *Ad Notam*, 1997, č. 3, s. 49.

⁷⁰ § 1661 odst. 2 NOZ

⁷¹ MUZIKÁŘ, Ladislav. Dědické podíly a jejich výpočet. *Ad Notam*, 1997, č. 3, s. 49.

⁷² Usnesení NS ze dne 25. 10. 2010, sp. zn. 21 Cdo 3977/2010

tento obdarovaný dědicem, lze dle mého názoru užít analogii výše zmíněného usnesení, podle kterého vrácení plnění zůstaviteli za jeho života má za následek nezpůsobilost takového plnění k započtení.

Dědici, u kterého došlo k započtení plnění na povinný díl, se automaticky nerozšiřuje odpovědnost za dluhy o hodnotu předmětu započtení. Odpovídá tedy za dluhy jen do výše ceny svého redukovaného dědického podílu a plnění, která jsou předmětem započtení, se nepřičítají. Další postup ohledně odpovědnosti za dluhy zůstavitele je dnes ovlivněn tím, zda dědic uplatnil, či neuplatnil výhradu soupisu.⁷³

4.3 Výplata povinného dílu

Po stanovení velikosti povinného dílu následuje jeho výplata. Zde dochází k výrazné změně vzhledem k nové povaze povinného dílu. V návaznosti na tuto změnu mě napadá, zda bude stále pro nepominutelné dědice tato forma efektivním zadostiučiněním v případě dědění nemovitosti. Dle praxe notářů bývá často nepominutelným dědicem dítě z prvního manželství, kde se do pozice dědice, který má vyplatit nepominutelného dědice, dostává zpravidla druhá manželka zůstavitele.⁷⁴ Pokud zůstavitel závětí zůstavuje dědici, který je v pozici vyplácejícího povinný díl, svou nemovitost, aniž by vyplácející dědic měl dostatek finančních prostředků na výplatu povinného dílu nepominutelnému dědici, vzniká otázka, jak obstará prostředky na tuto výplatu. Bude se nacházet v bezvýchodné situaci, která ho donutí buď nemovitost prodat, což ve většině případů dědic nebude chtít, jelikož se jedná o rodinné dědictví, ke kterému má velký citový vztah, nebo bude donucen využít možnosti půjčky na tuto výplatu a to buď od svých známých, což většinou nebývá šťastné řešení, nebo od institutu jako jsou banky, kde jsou smlouveny bezvýjimečně úroky. Na takovou situaci pamatuje NOZ v § 1654. Zákon u těchto osob, které jsou povinny nepominutelnému dědici vyplatit povinný díl, připouští, aby soud povolil splátky na povinný díl nebo odložil jeho splatnost. Soud je povolí, pokud jsou pro to na straně dědice závažné důvody, a lze-li to na nepominutelném dědici rozumně požadovat. Závažné důvody dle mého názoru je nutné posuzovat u konkrétního případu a zvážit majetkové poměry obou stran. Vzhledem k tomu, že notář provádí soupis pozůstalosti zůstavitele, je schopen uvážit, zda je osoba povinná schopna zaplatit ihned povinný díl, nebo by výplata takové částky pro ni mohla být likvidační. Odložení splatnosti by dle mého názoru mohlo přicházet v úvahu, kdy osoba povinná je nezletilá a to například do doby, až ukončí své přípravy na budoucí povolání.

⁷³ § 1704 a násl. NOZ

⁷⁴ WAWERKA, Karel. Jaké je dědické právo?. *Ad Notam*, 2004, č. 2, s. 40.

Zákon v těchto případech, kdy vyplácející dědic buď nemá finance na výplatu, nebo nechce dědici vyplácet povinný díl, nebrání, aby dědici mezi sebou uzavřeli dohodu, ve které si mohou například sjednat, že nepominutelnému dědici vyplácející dědic přenechá část dědictví na místo finanční částky. NOZ ale v § 1693, v rámci procesních ustanovení, stanovuje pro rozdělení pozůstalosti podle vůle dědiců dvojí omezení. Dohoda nesmí odporovat zájmu osoby, která je pod zvláštní ochranou, za kterou je považován i nepominutelný dědic. Dále se mohou domluvit jinak, nežli jim zůstavitel v závěti stanovil, jen pokud to zůstavitel výslovně připustil. Takovýto postup, jen v opačném pořadí, nebyl vyloučen dle předchozí právní úpravy, tedy zákon přiznával nepominutelnému dědici sice povinný podíl na pozůstalosti, ale poté se dědici mohli dohodnout na výplatě v penězích.

Nepominutelnému dědici je umožněno si s dědici domluvit tzv. odbytné, tj. úplatu nebo jiné protiplnění. V takovém případě, pokud takovou dohodu soud schválí, zákon výslovně říká, že se nepoužijí § 1655 a 1656 NOZ, které upravují již výše zmíněná pravidla pro výpočet povinného dílu. Z toho vyplývá, že těchto pravidel bude užito jedině tehdy, pokud některá ze stran nebude ochotna uzavřít dohodu o odbytném.⁷⁵

To, vůči komu má nepominutelný dědic právo na výplatu povinného dílu, se liší podle toho, na základě kterého dědického titulu dochází k dědění. Zvolil-li zůstavitel jako řešení pro případ své smrti závěť, dědickou smlouvu nebo odkaz, má nepominutelný dědic právo na vyplacení povinného dílu vůči dědicům a odkazovníkům uvedených v těchto titulech. Ti jsou povinni přispět na tuto částku poměrně podle čistých hodnot podílů nebo odkazů, které z pozůstalosti nabyli. Takovéto dědictví a odkazy s tímto obtížením mohou ale z jakéhokoli důvodu odmítnout. V takovém případě nastoupí zákonná posloupnost. Dojde-li k dědění dle zákonné posloupnosti, při které může dojít pouze ke zkrácení povinného dílu nepominutelného dědice, právo na výplatu tohoto doplatku má vůči ostatním zákonným dědicům. Pokud zákonní dědici odmítnou svůj dědický podíl či odkaz s tímto zatížením, na rozdíl od předchozího postupu se rovnou uvolní pozůstalost pro nepominutelného dědice.⁷⁶

⁷⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 678.

⁷⁶ Tamtéž, s. 677.

5. Vydědění

5.1 Pojem

Vydědění slouží jako pomocný institut zůstaviteli v situaci, kdy se nepominutelným dědicem má stát ten, kdo si ze zůstavitelova majetku nic nezaslouží. Hlavním smyslem je, že pokud má zůstavitel omezenou pořizovací volnost ve vztahu k některým svým zákonným dědicům, je potřeba toto jejich zvýhodnění určitým způsobem vyvážit. Takový dědic by měl plnit určitou morální povinnost k zůstaviteli, kterou by mělo být zejména postarání se o něj v situacích, kdy se bez pomoci neobejde. Jestliže dojde ze strany nepominutelného dědice k naplnění některého ze zákonem stanovených důvodů, zůstavitel má možnost vyvodit z toho pro něj majetkové důsledky.

Vydědění je tedy ve smyslu § 1646 NOZ projev vůle zůstavitele, kterým zůstavitel nepominutelného dědice vyloučí z dědického práva, které by mu jinak podle zákona náleželo, tedy zbavuje ho práva na jeho povinný díl zaručený v § 1642 NOZ nebo ho v něm omezuje. Proto je některými autory označováno jako „*negativní*“ závěť.⁷⁷ Tento projev vůle NOZ již neupravuje jako listinu o vydědění, nýbrž jako prohlášení o vydědění, proto dále užívám pojmu prohlášení. K tomuto označení došlo v důsledku připuštění vydědění nejen v písemné formě.

Tento institut se vztahuje pouze na potomky zůstavitele, nikoli na jiné osoby, které by přicházely v úvahu jako dědici ze zákona. Pokud by tyto osoby byly uvedeny v prohlášení o vydědění, tak tento projev vůle by neměl žádné právní následky.⁷⁸ u těchto osob lze stejného účelu dosáhnout dvěma způsoby. Zůstavitel může pořídit ohledně veškerého svého majetku ve prospěch jiných dědiců, čímž nebudou moci nastoupit dědici ze zákona. Zůstavitel také může využít institutu tzv. negativní závěti⁷⁹, kdy výslovně prohlásí o některém z dědiců, nikoli o nepominutelném dědici, že pozůstalosti nenabude.

Dle soudní praxe lze vydědit i potomka zůstavitele, který je v okamžiku sepsání prohlášení o vydědění nezletilý. Při posuzování důvodu vydědění ale musí být zohledněn jeho věk a jeho rozumová schopnost a volní vyspělost, nikoli jen to, zda svým chováním naplnil některý z důvodů vydědění. Dochází tedy i k posouzení, zda je nezletilý potomek schopný

⁷⁷ MUZIKÁŘ, Ladislav. Dědické podíly a jejich výpočet. *Ad Notam*, 1997, č. 1, s. 11.

⁷⁸ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii i praxi*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 96.

⁷⁹ § 1649 odst. 2 NOZ

rozpoznat následky svého jednání vůči zůstaviteli a ovládnout je. Pro konkrétní případ je poté rozhodující, zda bylo možné od takového potomka chování vylučující vydědění vyžadovat.⁸⁰

NOZ se v oddílu vydědění inspiroval ve velké míře v OZO, proto je v této kapitole pro mne zdrojem inspirace zejména literatura a judikatura vázaná k tomuto občanskému zákoníku.

5.2 Důvody vydědění

Vychází se zde ze zásady, dle které se vydědění nemá podporovat, tzn. má být vydědění přípustně pouze v krajních případech, kdy jsou prokazatelně splněny zákonné podmínky. Je tedy vyloučeno je jakkoli doplňovat extenzivním výkladem nebo analogií.⁸¹ V případném sporu o naplnění zákonných důvodů k vydědění je nezbytné při výkladu tohoto právního jednání „*respektovat na prvním místě projev zůstavitele, kterému má být poskytnuta principiální ochrana*“.⁸²

U jednotlivých důvodů je mou snahou srovnat je zejména s předchozí právní úpravou, protože dle mého názoru se v převažující části NOZ jedná o přesnější a účelnější úpravu.

5.2.1 Neposkytnutí potřebné pomoci

Prvním důvodem vydědění, který NOZ uvádí, je neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi. Došlo zde k zestručnění a vypuštění kritéria dobrých mravů. NOZ se tímto vrací ke stručnému znění v OZO, čímž ale není zúžen jeho obsah, ba naopak. Nadále tento důvod zahrnuje neposkytnutí pomoci v nemoci a stáří, jak uváděl OZ, ale dopadá i na jiné situace, které mohou reálně nastat. U výkladu pojmu nemoci je dle mého názoru každý schopen posoudit, zda jeho předek je nemocen a zda z toho důvodu potřebuje poskytnout pomoc od jiného. Naopak u stáří se jedná o pojem, který má subjektivní význam pro každého člověka a se kterým je potřeba se vypořádat v konkrétním případě. Těžko si lze představit, že by byl zákonem stanoven okamžik, kterým by se považoval člověk za starého a tímto okamžikem mu vznikl nárok na potřebnou pomoc. Za nouzi může být považována nejen situace, která je vyvolána například živelní pohromou (povodeň, požár, větrná smršť, mráz), úrazem, ohrožením života, potřebou finanční pomoci⁸³, ale již tento pojem zahrnuje i nouzi, v jejímž důsledku člověk strádá psychicky. Již komentář Rouček – Sedláček konstatoval, že nouzí se

⁸⁰ Usnesení KS v Brně ze dne 13. 11. 1998, sp. zn. 18 Co 310/98

⁸¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012., s. 671.

⁸² Nález ÚS ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. I. ÚS. 295/10

⁸³ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 96.

nerozumí jen peněžitá nouze, ale je jím i situace, „*kdy podle zásad lidskosti by bylo spravedlivé, aby potomek pomohl*“.⁸⁴

Samotná existence nouze k naplnění tohoto důvodu nestačí. K podmínkám, které musí přistoupit k naplnění tohoto důvodu, se již vyjádřil ÚS ve svém nálezu: „*Neposkytnutí potřebné pomoci zůstaviteli ve stáří, v nemoci nebo v jiných závažných případech musí být v rozporu s dobrými mravy; musí jít o pomoc, která byla pro zůstavitele objektivně potřebná, o níž potomek věděl nebo mohl vědět, kterou s přihlédnutím ke všem okolnostem byl schopen objektivně poskytnout a jejíž poskytnutí zůstavitel neodmítal.*“⁸⁵ Na tomto místě rozebírám tyto podmínky.

Jako základní korektiv zde dle mého názoru zůstává soulad s dobrými mravy, přestože NOZ již toto kritérium vypustil. Literatura tento pojem jednoznačně nedefinuje, ale jsou za ně obecně považovány etické zásady, které mají zajišťovat soulad s morálními a právními principy. V případě soudního sporu, ve kterém došlo k takovému jednání, které odporuje dobrým mravům, je soudce povinen rozhodnout, že takové jednání není zákonem předepsané, je tedy povolené, ale v některých případech je povinen rozhodnout, že je takové jednání zakázané.⁸⁶

Nezbytnou podmínkou je, aby nouze byla takové intenzity, kdy zůstavitel objektivně potřebuje pomoc potomka, kterého se to týká. Pomoci se mu může dostat i od jiné osoby, například člena rodiny, či osoby sdílející s ním společnou domácnost. Pomoc ze strany potomka objektivně zůstavitel nepotřebuje v případě, kdy je hospitalizován v léčebném zařízení, kde mu je poskytována odborná péče. Pokud potomek neposkytl pomoc, musí být zohledněn důvod, proč tak neučinil. Zejména je potřeba posoudit to, zda o situaci zůstavitele potomek věděl nebo vědět mohl a nebránily mu v této nevědomosti nepřekonatelné překážky. Za takovou překážku je v literatuře považován pobyt potomka v cizině nebo na jiném vzdáleném místě, nebo pokud byl pro své onemocnění hospitalizován.⁸⁷ Takovou překážku je nutné posuzovat vždy v každém konkrétním případě samostatně. Pokud se potomek nachází v zahraničí z důvodu pobytového zájezdu, bude nejspíše posuzován jinak, než pokud by byl v zahraničí z důvodu pracovní cesty. Důležité je si uvědomit, že pokud by tato nevědomost vznikla v důsledku toho, že potomek o zůstavitele neprojevuje zájem, mohlo by se jednat o naplnění vydělovacího důvodu dle § 1646 odst. 1 písm. b) NOZ. Dále je podstatné, zda

⁸⁴ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému zákoníku občanskému – díl. III.* Praha: V. Linhart, 1936, s. 440.

⁸⁵ Nález ÚS ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. I. ÚS. 295/10

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii i praxi.* 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 97.

s přihlédnutím ke všem okolnostem byl potomek schopen objektivně pomoc poskytnout bez toho, aby ohrozil sám sebe. Takovou možnost nemá potomek, jehož zdravotní stav je natolik špatný, že není schopen poskytovat péči jinému. Potomek splní podmínku poskytnutí pomoci i tehdy, pokud zajistí její poskytnutí jiným způsobem, než pomocí přímo svou osobou. Může takto zajistit například ošetřování prostřednictvím jiného člena domácnosti nebo zajistit, aby se o něho postaral zaměstnanec pečovatelské služby. V každém případě musí být i zjišťováno, zda potomek měl reálnou možnost zůstaviteli potřebnou pomoc poskytnout, zda jejich styku nebylo někým bráněno a zda pomoc zůstavitel neodmítal.

Při užití tohoto důvodu je třeba posoudit, co je považováno v konkrétním případě za potřebnou pomoc. Vždy je nutné za ni považovat zajištění základních potřeb jako jsou zdravotní a hygienické potřeby. Pokud je ale potomek finančně zajištěn, dle mého názoru by tomu měl odpovídat i rozsah pomoci, protože i samotné dědické právo je postaveno na respektu k pokrevním rodinným vazbám. Nemělo by se to vykládat tak, že by potomek měl splnit jen vyživovací povinnost, která je mu stanovena zákonem. Tím, že dnes absentuje v zákonném znění kritérium dobrých mravů, došlo k odklonu od objektivního k subjektivnímu posouzení. Proto již dle mého názoru neplatí názor, který dříve byl v literatuře zdůrazňován, že při zachování objektivního přístupu nebude možné osobní a majetkové poměry zohlednit.⁸⁸

Zákon vyžaduje, aby byla poskytována pomoc již tehdy, je-li potřebná, nikoli až tehdy, kdy se pomoc stane nezbytnou. „*Takovou pomoc je pak třeba poskytovat do té míry a do té doby, dokud trvá její potřeba, není možné ji skončit ve chvíli, kdy pomoc přestala být nezbytná, ale je stále ještě potřebná.*“⁸⁹

5.2.2 Neprojevení opravdového zájmu

Důvod vydědění neprojevení opravdového zájmu o zůstavitele, jaký by projevit měl, byl doposud nejčastějším důvodem vydědění a způsoboval v praxi velké výkladové problémy, což dokazuje i bohatá judikatura. Z tohoto důvodu lze vydědit potomka zůstavitele pouze prohlášením, které bylo sepsáno po 1. 1. 1992.⁹⁰ V NOZ nedošlo k přeformulování tohoto důvodu, pouze k vypuštění kritéria trvalosti. Přesto se domnívám, že i nyní k naplnění tohoto důvodu nepostačuje pouze nahodilé či jednorázové neprojevení zájmu, jak například literatura uvádí vynechání pravidelné návštěvy doma, návštěvy v nemocnici, opomenutí

⁸⁸ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 96.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Rozsudek NS ze dne 17. 7. 2001, sp. zn. 21 Cdo 3028/2000: „*Důvod k tomuto vydědění přitom může spočívat také chování potomka vůči zůstaviteli, k němuž došlo v době před 1. 1. 1992, trvalo-li i po tomto datu.*“

výročí, pozdravu z dovolené či pozdravu k Vánocům⁹¹ či situace, kdy potomku v projevování zájmu bránila nějaká dočasná překážka, protože by to vyvolalo zneužití tohoto důvodu. Formulace tohoto důvodu je velice abstraktní. Za opravdový zájem lze považovat styk osobní, písemný, či vzhledem k dnešnímu technickému rozvoji i zprostředkovaný technickými či jinými prostředky, jako je fax či email. Četnost a způsob projevu zájmu mezi předky a potomky jsou pak rozdílné dle vazeb v konkrétní rodině. Liší se například podle počtu členů rodiny, podle zachovaných zvyklostí v dané lokalitě, podle sociálních poměrů rodiny, náboženského založení a rodové tradice apod.⁹² Povaha opravdového zájmu může spočívat jak v nekonání potomka, tak i v jeho konání.⁹³ Mělo by docházet k subjektivnímu posouzení zájmu, který by měl potomek jako adekvátní zájem k zůstaviteli projevovat. Stejný názor ve svém nálezu uvedl i ÚS. „*Druhý důvod OZ obsahuje neostrou formulaci, což vede k závěru, že v tomto případě bude konkrétní jednání potomka třeba posoudit nejen z hlediska obecného pojetí dobrých mravů ve společnosti, ale zohlednit také velikost, zvyklosti, sociální postavení, náboženské založení rodiny zůstavitele, zájem zůstavitele na udržování rodinných vztahů s potomkem apod.*“⁹⁴ Dle odborné literatury by tento postup byl možná spravedlivý, ale není v praxi uskutečnitelný.⁹⁵

Pro tento důvod je také potřebné zjistit úmysl potomka, který ho k projevování zájmu vedl. Jeho úmysl lze posuzovat pouze z jeho chování navenek. Z něho může nabýt zůstavitel dojmu, že je pouze předstíraný. Bude-li potomek po smrti zůstavitele tvrdit, že jeho zájem byl opravdový, je poté na soudu, aby uvážil, které tvrzení je pravděpodobnější.⁹⁶ V praxi byl řešen případ před NS, kdy potomek podal návrh na zahájení řízení o zbavení způsobilosti k právním úkonům (dnes svéprávnosti) zůstavitele. NS konstatoval, že je v konkrétním případě podstatný úmysl potomka. Pokud jeho úmysl nesměřoval ochraně zůstavitele, lze s ohledem na okolnosti případu takovéto jednání považovat za neodpovídající řádnému chování potomka k rodiči a naplňující podmínky vydědění pro neprojevování opravdového zájmu.⁹⁷

Nestačí jen neprojevování zájmu ze strany potomka, musí mít i reálnou možnost opravdový zájem o zůstavitele projevovat.⁹⁸ Je tedy rozhodující i chování zůstavitele. Pokud

⁹¹ MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ, Karel (ed). *Občanský zákoník: Velký akademický komentář - 1. svazek*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 1182.

⁹² MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii i praxi*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 98.

⁹³ Rozsudek NS ze dne 15. 5. 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006

⁹⁴ Nález ÚS ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. I. ÚS. 295/10

⁹⁵ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 97.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Rozsudek NS ze dne 24. 9. 2009, sp. zn. 21 Cdo 1912/2008

⁹⁸ Rozhodnutí KS v Českých Budějovicích ze dne 9. 8. 1996, sp. zn. 6 Co 10/96

zůstavitel zapříčinil ztracení zájmu ze strany potomka například tím, že nestojí o styk s ním, nelze po potomku požadovat, aby ho projevoval proti vůli zůstavitele. Takovýto názor má i konstantní judikatura našich soudů, například v rozhodnutí NS se hovoří: „*Pokud potomek neprojevuje zájem o zůstavitele proto, že zůstavitel neprojevuje zájem o potomka, nejsou dány důvody pro vydědění.*“⁹⁹ Těchto případů, kdy dítě s rodičem neudrhuje vzájemný vztah, či dokonce svého rodiče nezná, se domnívám, že není málo.

V případném sporu v dědickém řízení musí být všechny tyto podmínky zohledněny a postoj potomka i zůstavitele musí být prokázán. Vzhledem k rozšířenému důvodu dle § 1646 odst. 1 písm. a) NOZ si myslím, že neprojevování opravdového zájmu vůči zůstaviteli by bylo možné podřadit pod tento důvod, který ho nyní částečně zahrnuje. Tento důvod je pojat velice široce a vzhledem k opuštění kritéria trvalosti si myslím, že by mohlo dojít k jeho zneužívání, ale dle mého názoru judikatura brzy dovodí, že časové hledisko zde nelze opomenout.

5.2.3 Odsouzení pro trestný čin za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze

U třetího důvodu došlo k výrazné změně. Dříve se jednalo o nejjasnější a nejpřísnější důvod. Dle něho mohl být vyděděn potomek, který byl odsouzen za úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody nejméně ve výši jednoho roku. Důvodem přeformulování byla jeho nepřiměřená tvrdost.¹⁰⁰ Z mého pohledu v OZ zejména absentovalo kritérium nepodmíněnosti trestu odnětí svobody. Tím docházelo k neúměrnému rozšíření vydědění i na případy, kdy nezletilý potomek spáchal úmyslný trestný čin a byl podmíněně odsouzen k trestu odnětí svobody v délce nejméně jednoho roku, což mohlo být například za trestný čin rvačky či nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy.¹⁰¹ Nyní již na vydědění nemá vliv, zda byl spáchán trestný čin úmyslný, ani jaký trest mu byl uložen.

Zásadní změnou je specifikace povahy trestného činu. Nepominutelný dědic může být vyděděn, pokud byl odsouzen za trestný čin, který svědčí o jeho zvrhlé povaze. Zde se NOZ inspiroval vládním návrhem k československému občanskému zákoníku z roku 1937, kde nebyl tento důvod vázán na výši trestu uloženého za spáchaný zločin, ale byl kladen důraz na

⁹⁹ Rozhodnutí NS ze dne 26. 9. 1997, sp. zn. 2 Cdon 86/97

¹⁰⁰ BEDNÁŘ, Václav. *Dědické právo - návrat k evropským standardům* [online]. Právní- symposium.cz, 2011 [cit. 5. ledna 2014]. Dostupné na <<http://www.pravni-symposium.cz/files/Ke%20stažení/Právní%20symposium%202011%20-%20přednášky/BednárPS2011Dědické%20právo,%20návrat%20k%20evropským%20standardům.pdf>>.

¹⁰¹ § 158 a 283 TZ

morálku osoby, která se zločinem projevila.¹⁰² Za trestný čin, který svědčí o zvrhlé povaze pachatele lze zařadit trestný čin chladnokrevné loupeže, vraždy, znásilnění, kuplířství či utýrání zůstavitelova zvířete. Naopak hospodská rvačka, exces z nutné obrany vysvětlitelný úzkostí napadeného, krádež z hladu, jednorázové odsouzení za krácení daně, neoprávněné užívání bytu by neměly mít význam pro vydědění, pokud nemají na vztah potomka k zůstaviteli žádný vliv.¹⁰³ Dochází zde k významné redukci, kterou považují za velmi pozitivní. Již by nemělo docházet k tomu, že by zůstavitel tento důvod k vydědění zneužíval, ale měl by ho využít jen v případě, kdy trestný čin spáchaný jeho potomkem narušil jejich vzájemný vztah natolik, že si již nepřeje, aby tento potomek z jeho majetku cokoli zdědil. Dle důvodové zprávy je totiž nutno zvrhlou povahu pachatele posoudit nejen z hlediska obecné morálky, ale i se zřetelem k tomu, na kolik se konkrétní trestný čin dotýká zůstavitelovy cti a cti jeho rodiny.¹⁰⁴

Zbývá se u tohoto důvodu pozastavit nad výší trestu odnětí svobody. Již OZO vyžadoval k tomuto důvodu uložení trestu odnětí svobody na doživotí nebo alespoň dvacet let. V roce 1937 byl zcela vypuštěn požadavek výše trestu odnětí svobody, protože bylo považováno za vhodnější kritérium mravnosti. Dle SOZ stačilo odsouzení k jakémukoli úmyslnému trestnému činu, bez ohledu na trest. Takovéto pojetí dle důvodové zprávy odůvodňují momenty socialistické morálky.¹⁰⁵ Institut vydědění, který byl účinností OZ zrušen, byl navrácen až novelou č. 131/1982 Sb. OZ, kde byla dodatečně stanovena hranice na jeden rok trestu odnětí svobody. Dle mého názoru je varianta, která je v NOZ, nejvhodnější a to zejména proto, že právní úprava nezůstává neměnná, ale dochází k jejím častým novelizacím, na které je nutné reagovat. Pokud tedy v roce 1982 byla nastavena sazba trestu odnětí svobody u důvodu vydědění na jeden rok a v následné době došlo v TZ k novelizacím, změnil se tím okruh trestných činů, na které se tento důvod vydědění vázal. Následně došlo k tomu, že byly postiženy jiné trestné činy, než původní zákonodárce zamýšlel. Proto si myslím, i vzhledem k povaze dědického práva, že je lepší stanovit podmínky vydědění s vazbou na rodinné vztahy, nikoli na hranici trestu odnětí svobody.

Přestože tento důvod je prokazatelný pravomocným rozsudkem soudu, poté prokázáním výpisu z rejstříku trestů, není zaručena jeho nekonečná existence. Vystává zde

¹⁰² Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku z r. 1937 [online]. psp.cz, [cit. 2. ledna 2014]. Dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_13.htm>.

¹⁰³ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 672.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku z r. 1950 [online]. psp.cz, [cit. 2. ledna 2014]. Dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_07.htm>.

problém, jak vyřešit situaci, kdy vyděděný potomek využije mimořádného opravného prostředku v trestním řízení, ve kterém bude zproštěn obžaloby, čímž dojde i ke ztrátě důvodu vydědění na straně potomka. Stejná otázka se naskýtá v případě, kdy došlo k zahlazení odsouzení, které má za následek fikci neodsouzení pachatele a na pachatele se hledí, jako by nebyl odsouzen.¹⁰⁶ Dle literatury vážící se k OZ bylo v tomto případě možné využít institut ochrany oprávněného dědice dle § 485 OZ,¹⁰⁷ který ukládal nepravému dědici, pokud bylo po projednání dědictví zjištěno, že oprávněným dědicem je někdo jiný, povinnost vydat oprávněnému dědici bezdůvodné obohacení. Toto právo mohl uplatnit dle § 105 OZ v tříleté promlčecí lhůtě, která běžela od právní moci rozhodnutí, jímž skončilo dědické řízení. Tato úprava nebyla převzata do NOZ. Přestože NOZ v části věnující se dědickému právu neosahuje ekvivalentní úpravu, ochrana je mu zachována a to prostřednictvím obecných ustanovení o promlčení. Dle důvodové zprávy k § 614 NOZ byla předchozí úprava považována za vnitřně rozpornou vzhledem k postavení dědice.¹⁰⁸ Ten, komu náleží dědické právo, je dědicem a ve vztahu k jeho dědictví je nutné ho považovat za vlastníka. Právo oprávněného dědice je považováno již za rovnocenné vlastnickému právu. Cestou tohoto výkladu lze dojít k závěru, že pravý dědic má stejné právo na vydání dědictví a náhradu hodnot, které byly nepravým dědicem spotřebovány, jako vlastník na vydání bezdůvodného obohacení, tudíž je mu poskytována stejná ochrana prostřednictvím ustanovení o bezdůvodném obohacení. Po shrnutí lze považovat předchozí úpravu ochrany oprávněného dědice v samostatném ustanovení za nadbytečnou, což bylo dle mého názoru důvodem jeho nezakotvení v NOZ.

5.2.4 Trvalé vedení nezřízeného života

Důvod vydědění obsažený v § 1646 odst. 1 písm. d) NOZ je doslovně převzat z předchozí právní úpravy a je na první pohled jasný, ale v praxi přináší potíže se svou interpretací. Každý člověk má odlišné představy, jakou má mít nezřízený život intenzitu, aby jím mohl odůvodnit vydědění. Pod pojem nezřízený život lze zařadit „*veškeré závažné negativní odchytky od obvyklého způsobu života, kterými potomek zpravidla ohrožuje sebe i svoji rodinu. Lze sem zařadit alkoholismus, drogy, hazardní hry, zadlužení, neplacení dluhů, potulování, úmyslné vyhýbání se práci na úkor rodiny, opatřování prostředků k životu nekalým způsobem. Musí však jít o stav trvalý, nikoli jednotlivá pochybení či okamžitá*

¹⁰⁶ Rozsudek NS ze dne 14. 3. 2013, sp. zn. 21 Cdo 1065/2011

¹⁰⁷ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 97.

¹⁰⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 269.

selhání“.¹⁰⁹ Z tohoto výčtu lze již vyčlenit zadlužení a marnotratnost, které lze zařadit pod důvod vydědění v § 1647 NOZ.

Dříve tomuto pojmu nebyla věnovaná ani příliš pozornost ze strany soudů. NS vydal významný rozsudek v roce 2011, ve kterém trvalé vedení nezřízeného života definoval obecně jako „*takové chování, které evidentně vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy. O trvalé vedení nezřízeného života pak půjde v takových případech, kdy chování vyděděného bude vykazovat známky kontinuálnosti (tedy nikoli jen nahodilosti či ojedinělosti) a dlouhodobosti, kdy již zpravidla nebude možné očekávat návrat k běžnému způsobu života tak, jak je vnímán většinovou společností.*“¹¹⁰ Je tedy zapotřebí brát ohled také na dobrou víru, přestože v zákoně není výslovně jako podmínka vyjádřena.

Dle výše zmíněného judikátu, si lze představit pod kritériem délky u tohoto důvodu jednání, které nebude nikoli nahodilé či jen krátkodobé. Každý si jistě vykládá pojem trvalost jinak, zejména na to má vliv i to, o jak závažné jednání se v daném případě jedná. Dle mého názoru by zde měla být ponechána určitá časová rezerva pro případ, že by se potomek napravil či činnosti naplňující tento důvod zanechal. Lze si představit, že zůstavitel bude chtít v krajním případě sepsat prohlášení o vydědění, kde uplatní tento důvod i přesto, že potomek již třeba rok nezřízený život nevede. V takovém případě se domnívám, že by nemělo být vydědění považováno za platné. Tímto příkladem jsem chtěla poukázat na to, že by tento důvod neměl být připuštěn, pokud negativní jevy potomka již pominuly. V takovém případě by zůstavitel měl využít jako důvod vydědění spíše neprojevení opravdového zájmu či neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi.

Aby byl trvale vedený nezřízený život potomka považován za důvod vydědění, musí mít vliv nejen na něho samotného, ale i na jeho rodinu. Takto by dle mého názoru nemohl být posuzován případ, kdy potomek zůstavitele je závislý na alkoholu, ale požívá ho v přiměřeném množství pouze ve své domácnosti, čímž se tato jeho závislost neprojevuje na veřejnosti a nikomu tím neškodí. Naopak pokud by potomek projevoval svou závislost na veřejnosti, mělo by to být považováno za důvod vydědění.

Dle literatury není vyžadováno zavinění potomka u takového jednání¹¹¹, a to bez ohledu na to, zda by bylo nedbalostní či úmyslné. Zůstanu-li u příkladu závislosti na alkoholu, je tedy nerozhodné, zda podlehl této závislosti sám svou vinou nebo měl na tom velký podíl zůstavitel.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 1182.

¹¹⁰ Rozsudek NS ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 21 Cdo 190/2010

¹¹¹ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii i praxi*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 98.

Na to navazuje otázka, zda tento důvod má být posuzován dle subjektivního či objektivního hlediska. NOZ způsob výkladu tohoto důvodu výslovně neuvádí, čímž by se mohlo na první pohled zdát, že se zákonodárce přiklání spíše k subjektivnímu posouzení. Ale takový přístup není žádoucí, zejména vzhledem k právní jistotě potomka. Takový názor je uváděn i právníky z praxe: „*Je potřeba setrvat na zásadě rovnosti před zákonem. Aby byla zachována, není možné vykládat pojem odlišně pro různé společenské skupiny, ale vždy objektivně, pro každého stejně. Bude nutné vytvořit určitou hranici, aby bylo jasné, jaké chování je pod slova zákona podřaditelné tak, aby to nemohlo být zpochybněno.*“¹¹²

K tomuto problému se dle mého názoru lépe postavil již OZO, který obsahoval obdobný důvod, jen jinak formulovaný, ale NOZ se jím v tomto případě neinspiroval. Dle § 768 OZO mohlo být dítě vyděděno, vedlo-li trvale život příčící se veřejné mravnosti. Hlavním kritériem zde byla „*veřejná mravnost*“. Objektivní posouzení zde vyjadřuje nejen slovo „*veřejná*“, ale i samotný pojem „*mravnost*“. Mravnost je dle mého považována za pojem, který je ve společnosti sám o sobě vnímán jako objektivní hledisko. Jednání potomka je tedy hodnoceno podle toho, jak ho vnímá celá společnost, nikoli jen jeho rodina. Postačí, že chování může vyvolat veřejné pohoršení, není zapotřebí, aby takové pohoršení skutečně vyvolalo.¹¹³

5.2.5 Dědická nezpůsobilost

Mezi důvody vydědění je v § 1646 odst. 2 NOZ zařazena dědická nezpůsobilost. Pro tento krok byla inspirací konstrukce v § 770 OZO. Jedná se zde o duplicitní úpravu, která má své opodstatnění. Hlavní význam spočívá v odstranění pochybností o tom, zda zůstavitel čin, kterého se jeho potomek dopustil a který vedl k dědické nezpůsobilosti, promínil či nikoli. Domnívám se, že zákonodárce tím chtěl dát také možnost zůstaviteli projevit svou vůli, že chce svého potomka vydědit, nepostačuje-li mu, že takovýto právní důsledek vyplývá přímo ze zákona. Více se tímto institutem zabývám kapitole věnované dědické nezpůsobilosti.¹¹⁴

5.2.6 Zadlužení a marnotratnost

Zůstavitel dle § 1647 NOZ může vydědit nepominutelného dědice, který je tak zadlužen, nebo si počíná tak marnotratně, že je tu obava, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl. Stejně jako v předchozím případě se zde NOZ inspiroval právní úpravou v OZO.

¹¹² ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 99.

¹¹³ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému zákoníku občanskému – díl. III.* Praha: V. Linhart, 1936, s. 440.

¹¹⁴ Viz kapitola 6.1 Dědická nezpůsobilost

Komentář Rouček - Sedláček o tomto důvodu vydědění hovoří jako „vydědění k dobru potomků“.¹¹⁵

K podmínkám marnotratnosti v souvislosti se zbavením svéprávnosti se vyjádřil NS již v roce 1939, kdy ve svém rozhodnutí konstatoval, že „*podmínkou zbavení svéprávnosti pro marnotratnost však jest, aby nebezpečné hospodaření vycházelo z duševní méněcennosti, aby bylo stavem trvalým (habituálním)*“.¹¹⁶ Myslím, že tento výklad lze užít i dnes a proto tedy, aby potomek byl považován za marnotratného, je nutné, aby byl potomek marnotratný po delší dobu. Je otázkou, jak dlouhá by tato doba měla být, aby vyvolala obavu, že nezanechá povinný díl pro své potomky. Dle mého názoru bude zapotřebí toto kritérium posoudit v konkrétním případě, zejména s ohledem na majetkové a sociální poměry v rodině. Nesporně je rozdíl mezi potomkem zůstavitele, který je finančně zajištěný a má výnosné zaměstnání, a takovým, který je dlouhodobě nezaměstnaný. Je samozřejmé, že potomek v lukrativním postavení si do jisté míry může v určitých mezích marnotratnost dovolit. Marnotratnost je potřeba vykládat tak, že potomek se zbavuje majetku, aniž by za to byla nějaká další majetková hodnota.¹¹⁷ Pod takovýmto výkladem si tedy lze představit situace, kdy potomek například utrácí peníze za hodnoty, jako jsou knihy, obrazy či poštovní známky do své sbírky, čímž převádí peníze na jinou hodnotu. Zde nejedná o marnotratnost, protože tuto hodnotu může zanechat svým potomkům. Naopak pokud potomkova marnotratnost spočívá ve vynakládání veškerých svých úspor na pokrmy v přepychových restauracích, bude podmínka marnotratnosti naplněna. O tom, zda je naplněna podmínka marnotratnosti a zadlužení, bude v konečném případě vždy rozhodovat soud a to s přihlédnutím ke stavu, potřebám a jiným poměrům nepominutelného dědice. Důkazní břemeno ohledně důvodu má ustanovený potomek.¹¹⁸

Další podmínkou je naplnění obavy, že potomek zůstavitele nezanechá povinný díl zcela nebo z části jeho dětem. Postačí tedy pouhá pravděpodobnost, že se tak stane, není vyžadována jistota. Tímto zákon chrání hlavní účel dědění, jímž je zachování hodnot do budoucna v rodině.

Důležitou podmínku NOZ uvádí v druhé větě tohoto ustanovení. Stanovuje zde zůstaviteli povinnost, jak následně naložit s tímto povinným dílem. Pokud tedy zůstavitel užil tohoto důvodu vydědění, je povinen povinný díl vyděděného nepominutelného dědice

¹¹⁵ Tamtéž, s. 442.

¹¹⁶ Rozhodnutí NS ze dne 9. 2. 1939, sp. zn. R II 494/38

¹¹⁷ Školení notářů (přednáška JUDr. Václava Bednáře Ph.D.), Špindlerův Mlýn, 16. 9. 2013.

¹¹⁸ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému zákoníku občanskému – díl. III.* Praha: V. Linhart, 1936, s. 442.

zanechat jeho dětem, popřípadě není-li jich, jejich potomkům. Z toho vyplývá, že tento důvod může využít zůstavitel pouze za předpokladu, že jeho nepominutelný dědic, kterého chce vydědit, má již vlastní potomky. Dle komentáře Rouček – Sedláček je vydědění neplatné, jestliže nepominutelný dědic žádné potomky nemá v době zůstavitelovy smrti. Nepřichází zde v úvahu ani později zplozené děti, ale může jít o dítě nemanželské.¹¹⁹

U tohoto důvodu mě napadá otázka ochrany věřitelů. Co nastane v případě, kdy potomek opravdu naplní podmínky tohoto důvodu a je zároveň vůči někomu dlužníkem? Nikde zákon věřiteli v tomto případě ochranu neposkytuje, což považuji za určité obcházení práva věřitelů. Zde je dle mého názoru zapotřebí, aby se s takovým případem vyrovnala judikatura a věřiteli určitou ochranu poskytla.

5.3 Forma a obsah vydědění

5.3.1 Formální náležitosti

Prohlášení o vydědění je projev vůle směřující ke vzniku jednostranného právního jednání. Je jedním z druhů pořízení pro případ smrti, proto musí splňovat totožné formální náležitosti jako ostatní pořízení pro případ smrti. NOZ výslovně v § 1649 říká, že prohlášení o vydědění lze učinit stejným způsobem jako závěť. Pořizovatel prohlášení o vydědění musí splňovat zákonné požadavky pro pořizovací způsobilost v § 1525 a násl. NOZ. Dále je nutné, aby samotné prohlášení o vydědění splňovalo obecné požadavky pro právní jednání, kterými jsou pravá a vážná vůle prostá omylu, která je projevená určitě a srozumitelně. Dále se na prohlášení uplatňuje ustanovení upravující formu závěti. Vzhledem k tomu, že se jedná o osobní právo dědice, je vyloučeno, aby bylo pořízeno společné prohlášení o vydědění. Primárně je upřednostňována písemná forma, stejně jako u závěti. Může mít tedy formu holografní, alografní či formu veřejné listiny. Tyto podmínky by například splňoval projev vůle o vydědění napsaný na kůži nebo na látku, či vyrytý do dřeva. Nicméně zákon připouští využití i formy ústní ve zvláštních případech, kdy lze užít tzv. závětí s úlevami. Stejně náležitosti musí prohlášení o vydědění splňovat v případě jeho změny či zrušení.

Na tomto místě považuji za vhodné pozastavit se nad situací, kdy zůstavitel prohlášení o vydědění nezruší osobně, ale pověří jinou osobu, aby jeho prohlášení zničila spálením či roztrháním. Dojde takovýmto postupem ke zrušení prohlášení o vydědění? Došla jsem ke dvěma možným výkladům. První přístup má své kořeny již v úpravě OZO. Dle § 722 OZO platilo, jestliže došlo k porušení listiny jen náhodou nebo k její ztrátě, nemá to za následek

¹¹⁹ Tamtéž.

neplatnost poslední vůle, pokud bude prokázána náhoda a obsah listiny. Tento výklad dovozuje i dosavadní právní doktrína, dle které je vyžadováno zničení listiny osobně zůstavitelem, a to s úmyslem zničit závěť. Dojde-li ke zničení listiny jinou osobou než zůstavitelem, nemá to za následek zrušení závěti.¹²⁰ s tímto závěrem se ztotožňuje i NS, který k tomu dodává, že v takovém případě „*pořízení pro případ smrti vyvolává právní účinky, prokáže-li se existence předmětné listiny ke dni smrti zůstavitele a platnost v ní zachyceného právního úkonu po formální i obsahové stránce*“.¹²¹ Ke stejné interpretaci lze dle mého názoru dojít i výkladem ustanovení v NOZ, který u zrušení prohlášení o vydědění odkazuje na úpravu o zrušení závěti, o které dle § 1496 NOZ platí, že se jedná o osobní právo zůstavitele a zůstavitel povolání dědice nemůže svěřit jinému, což lze vztáhnout i na její zrušení.

Na druhou stranu lze dnes uvážit i opačný názor. K této úvaze mě vede § 1579 odst. 2 NOZ, týkající se odvolání závěti, který dopadá i na prohlášení o vydědění. Dle tohoto ustanovení se závěť zničením ruší, plyne-li z okolností nepochybně zůstavitelův zrušovací úmysl. Co když se tedy jedná o situaci, kdy zůstavitel jinou osobu tímto jednáním pověří z důvodu dočasné zdravotní indispozice, například zlomeniny obou rukou, své prohlášení o vydědění má uschované doma a někoho požádá o jeho roztrhání. Pokud bylo jeho úmyslem zrušit dané prohlášení, dle mého názoru by nebylo spravedlivé, považovat toto právní jednání za neúčinné a prohlášení o vydědění za nezrušené.

Vzhledem k nové koncepci dědického práva, která je postavena na posílení zůstavitelovy volnosti při jeho rozhodování¹²², a výslovné nové úpravě v NOZ, se kloním k druhému možnému výkladu. Je otázkou, jak se k této interpretaci postaví rozhodovací praxe soudů.

Prohlášení o vydědění může zůstavitel sepsat samostatně nebo ho může pojmout do závěti. Pokud je zůstavitel pojme do jedné listiny, jedná se přesto o dvojí různé jednání, proto platnost obou jednání bude přesto posuzována samostatně.

5.3.2 Obsahové náležitosti

Zůstavitel by měl v prohlášení dostatečně identifikovat osobu, kterou chce vydědit a to buď uvedením jména a příjmení nebo identifikace dědice pomocí vymezení příbuzenského

¹²⁰ FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanské právo hmotné*. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 328.

¹²¹ Usnesení NS ze dne 29. 8. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2242/2012

¹²² Koncepční změny v dědickém právu [online]. obcanskyzakonik.justice.cz, [cit. 15. ledna 2014]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/dedicke-pravo/koncepcni-zmeny>>.

vztahu k pořizovateli prohlášení o vydědění.¹²³ Vzhledem k připuštění vydědění mlčky tato podmínka již není obligatorní.

Ke značné změně došlo u požadavku uvedení důvodu v prohlášení o vydědění. Dle §1648 NOZ: „*Nevysloví-li zůstavitel důvod vydědění, má nepominutelný dědic právo na povinný díl, ledaže se proti němu prokáže zákonný důvod vydědění.*“ Není tedy již zapotřebí, aby byl v prohlášení důvod výslovně uveden, postačí, aby zůstavitel uvedl slovo „*vyděduji*“. Z daného ustanovení lze dovodit, že již postačí i tzv. vydědění mlčky, tj. tak, že zůstavitel pořídí o veškerém svém majetku a nepominutelnému dědici nic neodkáže.¹²⁴

Zákon vychází ze skutečnosti, že v praxi ve většině případů je zůstaviteli i potomku důvod znám, proto dle důvodové zprávy je jeho snahou pouze respektovat účel vydědění, který je shledán ve vyloučení nepominutelného dědice z práva na povinný díl, nikoli jeho denunciaci.¹²⁵ To, zda této možnosti zůstavitel využije, je pouze na jeho uvážení. Zůstavitel může pro případ, že by potomek chtěl vést spor o vydědění, sdělit, popřípadě předat listinu obsahující důkaz o existenci důvodu vydědění závětnímu dědici nebo vykonavateli závěti. Toto ustanovení poskytuje zejména ochranu vydědovanému v situacích, kdy například před dvaceti lety byl odsouzen za závažný trestný čin a od propuštění vede řádný život a jeho čin upadl v zapomnění.¹²⁶ Je-li si dotyčný vědom vydědovacího důvodu a přijme jej, nebude již vůči němu veřejně použit. Naopak, pokud s ním nebude souhlasit, má právo se domáhat svého práva na povinný díl u soudu, kde musí být důvod vydědění prokázán, čímž dojde k jeho zveřejnění. S tímto souvisí otázka důkazního břemene v případném občanskoprávním sporu. V dané situaci dochází k jeho obrácení.¹²⁷ Pokud je důvod vydědění v prohlášení uveden, je na vyděděném, aby prokázal, že důvod nebyl naplněn. Pokud dojde k vydědění mlčky, pak naopak dědici musí prokázat, že nějaký důvod vydědění existoval, za předpokladu, že se nepominutelný dědic bude bránit a dovolávat se svého práva na povinný díl. Důvod může prokazovat i vykonavatel závěti, pokud je zůstavitelem povolán. Nemusí být dokázán důvod, který byl případně v prohlášení o vydědění uveden, postačí, aby byl dokázán jakýkoli důvod

¹²³ Závět' a její náležitosti [online]. epravo.cz, 7. března. 2010 [cit. 25. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/zavet-a-jeji-nalezitosti-2436.html?mail>>.

¹²⁴ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému zákoníku občanskému – díl. III.* Praha: V. Linhart, 1936, s. 439.

¹²⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem.* 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 673.

¹²⁶ Školení notářů (přednáška JUDr. Václava Bednáře Ph.D.), Špindlerův Mlýn, 16. 9. 2013.

¹²⁷ Tamtéž.

vydědění, který zákon připouští. Výjimkou je situace, kdy zůstavitel vyjádřil svou vůli tak, že má být vyděděn pouze pro důvod, který je v prohlášení uveden.¹²⁸

Přesto považuji za vhodné, aby zůstavitel uvedl v prohlášení o vydědění přesně specifikovaný důvod, a to nejen odkazem na příslušné zákonné ustanovení, ale i s důkazy. Mělo by tomu tak být zejména s ohledem na to, že v případě sporu již zůstavitel, jako hlavní svědek, nemá příležitost nic vysvětlovat ani doplňovat a je tak usnadněno dokazování existence daného důvodu. Domnívám se, že neuvedení důvodu by mohlo mít pro vyděděného horší následky v případném sporu, nežli pouhé seznámení s obsahem prohlášení v určitém okruhu lidí.

Již postoj soudů, které rozhodovaly dle předchozí právní úpravy, která požadovala uvedení důvodu vydědění pod sankcí neplatnosti, byl nakloněn spíše k ochraně nepominutelných dědiců a prohlášení o vydědění bylo považováno za velmi nejisté jednání, u kterého nebylo možné zaručit výsledek, který byl zůstavitelem sledován.¹²⁹ Obávám se, že neuvedení důvodu v prohlášení v tomto směru nepovede ke zlepšení.

K další zásadní změně dochází u požadavku na okamžik existence důvodu vydědění. Oproti OZ, kde bylo požadováno, aby byl důvod vydědění naplněn v okamžiku sepsání prohlášení, nyní postačí, aby byl důvod naplněn do okamžiku zůstavitelovy smrti. Podstatu jednání potomka nelze shledat v době, kdy naplnilo důvod vydědění, ale v příčinné souvislosti.¹³⁰ Tuto změnu považuji za velmi přívětivou ve vztahu k zůstaviteli. Dle mého názoru tímto dochází k řešení některých nejasných případů, zejména vzhledem k tomu, že není striktně stanovena hranice trvání u důvodů v § 1646 odst. 1 písm. b) a d) NOZ. Jde o případy, kdy vyděděný potomek se u soudu ubránil účinkům vydědění tvrzením, že zůstavitel sepsal vydědění v době, kdy o zůstavitele neprojevoval opravdový zájem nebo vedl nezřízený život, ale po dobu několika let po sepsání prohlášení projevoval opravdový zájem a řádný život vedl. Soud v takovém případě považoval za potřebnou dobu trvání odlišnou dobu, nežli zůstavitel a vydědění bylo prohlášeno za neplatné a nepominutelnému dědici bylo právo přiznáno. Takové řešení je dle mého názoru nepřijatelné, protože dochází k oslabení principu volnosti zůstavitele ve volbě dědice a k přílišné ochraně nepominutelných dědiců.

V návaznosti na tuto změnu, přichází v úvahu i vydědění podmíněné, kdy důvod vydědění nastane v budoucnu. Zůstavitel může stanovit v prohlášení obecně: „*Vyděduji svého*

¹²⁸ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému zákoníku občanskému – díl. III.* Praha: V. Linhart, 1936, s. 439.

¹²⁹ KAWULOK, Josef. Vydědění - právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 74.

¹³⁰ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému zákoníku občanskému – díl. III.* Praha: V. Linhart, 1936, s. 439.

syna pro případ, že do okamžiku mé smrti bude u potomka jakýkoli důvod vydědění.“ Nebo může stanovit konkrétně: „*Vyděduji svého syna pro případ, že spáchá úmyslný TC, který bude svědčit o jeho zvrhlé povaze.*“ Zůstavitel takovouto podmínku může učinit i v časovém předstihu, v čemž shledám motivaci k určitému chování potomka. Takovémuto vydědění nebránila dle V. Bednáře ani předchozí zákonná úprava, přestože judikatura ho nepřipouštěla.¹³¹

5.4 Důsledky vydědění

Důsledkem platného vydědění je vyloučení potomka z dědění po zůstaviteli, které má za následek, že se na něho hledí, jako by se smrti zůstavitele nedožil.¹³² I v situaci, kdy zůstavitel platně vydědí svého syna, vše zůstává své manželce, která zemře dříve nebo současně se zůstavitelem, nemůže tento vyděděný syn dědit jako dědic ze zákona. Tímto chci poukázat na to, že ani zákon nemůže platné vydědění nijak zhojit.

NOZ výslovně připouští i pouze částečné vydědění, tj. pouze ohledně konkrétní věci, nebo v určitém rozsahu jeho dědického podílu. Dříve tato možnost byla dovozována pouze judikaturou.¹³³

S připuštěním možnosti vydědění mlčky upravuje NOZ v § 1646 odst. 3 k tomu odpovídající pravidla vydědění potomků vyděděného. Již není platné pravidlo, podle kterého zůstavitel může v prohlášení o vydědění stanovit, že důsledky vydědění se vztahují i na potomky vyděděného. Zákon nyní rozlišuje důsledky pro potomky vyděděného podle toho, zda přežil zůstavitele, či nikoli. Přežije-li vyděděný zůstavitele, je dispozitivně stanoveno, že jsou vydědění i jeho potomci, ledaže zůstavitel projeví jinou vůli. Zůstavitel má tedy možnost stanovit, že vyděduje pouze svého syna a přeje si, aby dědili jeho potomci, čímž dojde k „přeskočení“ zůstavitelova potomka. Pokud se vyděděný smrti zůstavitele nedožije, pak jeho potomci dědí, s výjimkou těch, kteří jsou samostatně vyloučeni z dědického práva, tedy nebyl-li vůči nim prokázán samostatný vydědovací důvod.

Nyní vzniká aktuální otázka, co s prohlášením o vydědění, které bylo sepsáno před účinností NOZ a zůstavitel vztáhl důvod vydědění i na potomky vyděděného. Lze rozlišit situace podle toho, zda prohlášení vyhovuje právním předpisům v době jeho sepsání nebo nikoli. NOZ upravuje pouze řešení druhé situace a to v přechodných ustanoveních (§ 3069 a 3072). Obecně se při dědění použije právo platné v den smrti zůstavitele. Zemřel-li zůstavitel po 31. 12. 2013 a odporuje jeho prohlášení o vydědění právním předpisům účinným

¹³¹ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 101.

¹³² LUŽNÁ, Romana. Dědická nezpůsobilost a vydědění. *Právní rádce*, 2007, roč. 15, č. 1, s. 25.

¹³³ Rozsudek NS ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 176/96

v době, kdy bylo učiněno, je ponecháno v platnosti, jestliže vyhovuje NOZ. Naopak, pokud vyhovuje právním předpisům účinným v době učinění, ale nikoli těm obsaženým v NOZ, je dle mého názoru přesto potřebné, vzhledem k vůli zůstavitele, ponechat ho v platnosti. K přiklonění se k tomuto názoru mě přesvědčilo ustanovení v dříve účinném zákoně č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje OZ, konkrétně § 873, který uvádí, že: *„Při dědění se použije právo platné v den smrti zůstavitele. Byla-li však závěť porížena před účinností tohoto zákona, posuzuje se její platnost podle dosavadních předpisů. To platí i o platnosti vydědění.“*

6. Instituty související s ochranou nepominutelného dědice

Do této kapitoly jsem zařadila institut dědické nezpůsobilosti a právo některých osob na zaopatření, protože s ochranou nepominutelného dědice úzce souvisejí. Jak již z nadpisu vyplývá, jedná se o instituty doplňující toto téma, proto se zde soustředím zejména na uvedení hlavních změn těchto institutů, které nastaly v souvislosti s účinností NOZ.

6.1 Dědická nezpůsobilost

6.1.1 Pojem a srovnání s vyděděním

Dědická nezpůsobilost je následek určitého jednání osoby, která přichází v úvahu jako dědic a tato osoba tímto jednáním naplnila některý ze zákonem stanovených důvodů dědické nezpůsobilosti, čímž dochází k jejímu vyloučení z dědění a to nezávisle na zůstavitelově vůli. V odborné literatuře je považována za nezpůsobilost relativní.¹³⁴

V souvislosti se zavedením nových institutů do dědického práva mě napadá otázka, zda se toto ustanovení vztahuje i na dědickou smlouvu a odkaz. U odkazu NOZ v § 1594 odst. 1 věta druhá výslovně vyžaduje, aby odkazovník byl dědicky způsobilý, přestože dle § 1477 NOZ není dědicem, ale u dědické smlouvy již tak nečiní. Je ale nepochybné, že se uplatní i zde. Již dědicky nezpůsobilý dědic nemůže dědickou smlouvu uzavřít. Jestliže se stane dědic dědicky nezpůsobilým až po uzavření smlouvy, bude to mít za následek následnou nemožnost plnění, tedy zánik závazku.

Přestože institut dědické nezpůsobilosti a vydědění mají obdobný účel, lze nalézt několik odlišností.

Dědická nezpůsobilost nastává přímo ze zákona, zákon zde nevyžaduje žádné právní jednání ze strany zůstavitele. Soud je povinen k ní přihlédnout z úřední povinnosti a to nejen v řízení o pozůstalosti, ale i ve sporném řízení před soudem.¹³⁵

Další rozdíl spočívá v subjektech, na které je možné je uplatnit. Dědicky nezpůsobilým se může stát kterýkoli dědic ze zákona i ze závěti, tedy i právnická osoba, pokud se dopustí trestného činu dle § 7 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Vyděděn může být pouze dědic nepominutelný.

Třetí odlišnost lze spatřovat v možnosti odvrácení důsledků. U dědické nezpůsobilosti je zapotřebí, aby zůstavitel dědicovo jednání výslovně prominul, což zákon připouští pouze u dvou důvodů dědické nezpůsobilosti. U všech důvodů vydědění nepostačí, aby důvod

¹³⁴ MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ, Karel (ed). *Občanský zákoník: Velký akademický komentář - 1. svazek*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 1172.

¹³⁵ Usnesení NS ze dne 19. 3. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3423/2011

vydědění byl prominut, ale zůstavitel tak musí učinit změnou či zrušením prohlášení o vydědění.

Na rozdíl od vydědění, které může být i částečné, nelze u dědické nezpůsobilosti určit rozsah účinků. Dědickou nezpůsobilost zákon váže pouze na celý dědický podíl.¹³⁶

6.1.2 Důvody dědické nezpůsobilosti

NOZ převzal první dva důvody dědické nezpůsobilosti z OZ a pouze je doplnil o vhodnější formulace. K těmto důvodům jsou připojeny dva nové. Tak, jak tomu bylo v OZ, i nyní se dle mého názoru jedná v § 1481 a § 1482 NOZ o taxativní výčet důvodů, poněvadž není vhodné je rozšiřovat.

6.1.2.1 Trestný čin proti zůstaviteli

U prvního důvodu vydědění nahradil zákonodárce jeho strohou formulací. Na rozdíl od předchozí právní úpravy, kdy bylo požadováno spáchání úmyslného trestného činu, nyní postačí, aby se dědic dopustil činu povahy úmyslného trestného činu. Tímto dochází k jeho rozšíření i na případy, kdy se dopustí úmyslného trestného činu osoba trestně neodpovědná. Zejména bylo snahou zákonodárce tímto postihnout případy, kdy například čtrnáctiletý syn zavraždil své rodiče. V takovém případě ve smyslu TZ syn není trestně odpovědný, nemohl spáchat trestný čin a stát se tedy dědicky nezpůsobilým.¹³⁷ U tohoto důvodu došlo i k rozšíření okruhu osob, vůči kterým musí být jednání dědice namířeno. Již není výslovně vyjmenován pouze zůstavitel, manžel, děti a rodiče, ale obecně NOZ hovoří o předcích a potomcích, čímž toto ustanovení dopadá i na prarodiče a pravnuky zůstavitele. NOZ také již vyřešil výkladový problém ohledně postavení registrovaného partnera. V předchozí právní úpravě byl považován výčet těchto osob za taxativní¹³⁸ a registrovaný partner zde nebyl uveden. Nyní je toto řešeno prostřednictvím společného ustanovení § 3020 NOZ, které přiznává registrovanému partnerovi obdobné postavení jako manželovi v ustanoveních části první, třetí a čtvrté, tedy i v dědickém právu.

Tento důvod se do jisté míry překrývá s důvodem k vydědění v § 1646 odst. 1 písm. c) NOZ. Důvody se ale liší v definici povahy trestného činu, kdy k dědické nezpůsobilosti je vyžadována povaha úmyslného trestného činu a u důvodu k vydědění musí jít o trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze.

¹³⁶ KRÁLOVÁ, Jitka, ECK, Lothar. Dědická nezpůsobilost. *Ad Notam*, 2004, č. 2, s. 34.

¹³⁷ Školení notářů (přednáška JUDr. Václava Bednáře Ph.D.), Špindlerův Mlýn, 16. 9. 2013.

¹³⁸ MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ, Karel (ed). *Občanský zákoník: Velký akademický komentář - 1. svazek*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 1174.

Podstatný rozdíl spočívá v tom, že u dědické nezpůsobilosti postačí, aby se osoba trestného činu dopustila, u vydědění je vyžadováno vydání odsuzujícího rozsudku.

6.1.2.2 Zavrženíhodný čin proti zůstavitelově poslední vůli

Druhou skutkovou podstatu dědické nezpůsobilosti spočívající v zavrženíhodném jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele NOZ upřesnil tak, že daný čin může směřovat obecně proti zůstavitelově poslední vůli. Dále NOZ demonstrativně upravuje jednání, která je možné považovat za zavrženíhodné. Je jím donucení, lstivé svedení zůstavitele k projevu poslední vůle, překažení projevu poslední vůle, nebo jeho zatajení, zfalšování, podvržení nebo úmyslné zničení. K tomuto lze pouze doplnit, že takové jednání musí být úmyslné a zároveň ho lze „se zřetelem k motivaci, formě, intenzitě, či účinku, považovat za zavrženíhodné.“¹³⁹

Následky tohoto důvodu spolu s předchozím nejsou neodvratitelné. Je u nich ponechána možnost zůstaviteli, aby tyto činy prominul. Na rozdíl od úpravy OZ, kdy bylo dovozováno, že tak zůstavitel může učinit výslovně nebo i konkludentně¹⁴⁰, tak nyní je vyžadováno výslovné prominutí, což je reakce na dosavadní praxi.¹⁴¹ Na tomto místě mě napadá, zda by bylo možné, aby zůstavitel prominul tyto činy například: „*Milý synu, promíjím Ti vše, čeho jsi se vůči mně dopustil.*“ Domnívám se, že v případě takového generálního prominutí by nebyl splněn účel, kterého se zákonodárce zde snažil dosáhnout. Znamenalo by to, že zůstavitel promíjí vše, včetně činů, o kterých nemusel vědět, což by v sobě neslo konkludentní prominutí, které již není přípustné. Je tedy dle mého názoru nezbytné, aby došlo k prominutí konkrétního činu, z čehož vyplývá, že zůstavitel si je vědom, co promíjí. Tak jako odpuštění dle předchozí právní úpravy bylo považováno za neodvolatelné¹⁴², je dle mého názoru vhodné zachovat tento výklad i dnes pro prominutí, přestože zákon tuto otázku výslovně neřeší. Dovožuji tak ze zásad, na kterých je NOZ vystavěn. Samozřejmě zůstaviteli není bráněno, aby po prominutí konkrétního činu dědice znovu pro tentýž důvod vydědil.

6.1.2.3 Čin naplňující znaky domácího násilí

Nově přidané dva důvody v § 1482 NOZ oproti předcházejícím dvěma důvodům jsou více specifické. Liší se od nich v tom, že směřují pouze vůči konkrétní osobě a vylučují

¹³⁹ FIALA, Roman. In ŠVESTKA, Jiří (ed). *Občanský zákoník: Komentář - 2. svazek*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1412.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 607.

¹⁴² FIALA, Roman. In ŠVESTKA, Jiří (ed). *Občanský zákoník: Komentář - 2. svazek*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1412.

dědice pouze ze zákonné posloupnosti. Tyto důvody tedy nebrání zůstaviteli, aby je povolal v závěti nebo dědickou smlouvou.

Dle prvního z nich je nezpůsobilým dědicem manžel, který se dopustil činu naplňujícího znaky domácího násilí vůči zůstaviteli, který z tohoto důvodu podal návrh na rozvod manželství. Zákon výslovně vyžaduje, aby tento návrh byl podán zůstavitelem, z čehož vyplývá, podá-li tento návrh druhý z manželů, nemůže se tento důvod uplatnit. Je otázkou, jaký bude postup soudu v případě, kdy bude podán návrh na zahájení řízení o rozvod manželství, ale následně dojde k jeho zastavení, například zemře-li manžel před pravomocným skončením řízení o rozvod. V takovém případě nebude postačovat jen uvedení důvodu v návrhu, ale bude muset být prokázán. Bude-li prokázáno domácí násilí jako úmyslný trestný čin, není třeba návrhu na zahájení řízení, protože bude manžel dědicky nezpůsobilý již dle předchozího důvodu.

6.1.2.4 Zneužívání nebo zanedbávání rodičovské odpovědnosti

Poslední důvod směřuje proti rodičům, kteří byli zbaveni rodičovské odpovědnosti pro její zneužívání nebo zanedbávání. Tento důvod slouží k ochraně těch, kteří nemohou pořizovat pro případ smrti, zejména nesvéprávných dětí. Po nabytí zletilosti dítěte se tento důvod již neuplatní, pokud dítě svého rodiče povolá pořízením pro případ smrti.¹⁴³

6.1.3 Důsledky dědické nezpůsobilosti

Na nezpůsobilého dědice se hledí, jako by se smrti zůstavitele nedožil.¹⁴⁴ Dle § 1483 NOZ při dědické posloupnosti ze zákona na místo vyloučeného dědice nastupuje jeho potomek. Toto pravidlo neplatí u manžela, který je vyloučen z důvodu jednání, které naplňuje znaky domácího násilí. Zde si lze povšimnout výkladového problému. Toto ustanovení hovoří obecně o potomcích jakéhokoli dědice v zákonné posloupnosti, čímž dle mého názoru dochází k rozšíření okruhu zákonných dědických tříd. Lze si to představit na jednoduchém případě. Jestliže je rodič zůstavitele pro úmyslný trestný čin proti zůstaviteli dědicky nezpůsobilý, nastoupí na jeho místo jeho potomci, tedy sourozenci zůstavitele. Stejný postup platí i u dědicky nezpůsobilé spoluzijící osoby. Tímto se zákonným dědicem může stát i tzv. smějící se dědic, tedy osoba, která nemá k zůstaviteli žádný osobní vztah, přestože autoři NOZ se nástupu těchto osob snažili vyhnout rozšířením počtu dědických tříd.¹⁴⁵

¹⁴³ Školení notářů (přednáška JUDr. Václava Bednáře Ph.D.), Špindlerův Mlýn, 16. 9. 2013.

¹⁴⁴ FIALA, Roman. In ŠVESTKA, Jiří (ed). *Občanský zákoník: Komentář - 2. svazek*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1411.

¹⁴⁵ TLÁŠKOVÁ, Šárka. Aktuálně k návrhu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích. *Ad Notam*, 2011, č. 2, s. 5.

Domnívám se, že by bylo vhodné toto ustanovení konkretizovat tak, aby se vztahovalo pouze na dědické třídy, u kterých se uplatňuje princip reprezentace, tedy na první, třetí a šestou dědickou třídu. Je otázkou, jak často se s tímto případem praxe setká. Poté konečné slovo k tomuto výkladu bude mít judikatura soudů.

6.2 Právo některých osob na zaopatření

Právo některých osob na zaopatření je v NOZ upraveno zcela nově. Týká se nepominutelného dědice, manžela a rodičů zůstavitele. Právo, které je těmto osobám tímto ustanovením garantováno, nabývají přímo ze zákona a nejsou považováni za dědice v pravém slova smyslu.¹⁴⁶ Ve vztahu k manželovi a rodičům zůstavitele ho lze považovat za institut sloužící ke kompenzaci za jejich nezařazení mezi nepominutelné dědice. Ačkoli autoři NOZ sledovali novou koncepcí dědického práva posílit zůstavitelovu volnost při jeho rozhodování o majetku pro případ smrti, na tomto místě dochází k jeho omezení. Vzhledem k zaměření této práce, se věnuji pouze tomuto právu ve vztahu k nepominutelnému dědici.

Dle § 1665 NOZ právo na zaopatření má ten, „*kdo by jinak byl nepominutelným dědicem, ale nemá právo na povinný díl.*“ To může nastat tehdy, kdy je nepominutelný dědic vyděděn nebo je dědicky nezpůsobilý. NOZ mu v takové situaci přiznává právo na nutnou výživu a to pouze za splnění třech podmínek. Nepominutelnému dědici přísluší toto právo, pokud se mu nedostává nutné výživy, není-li schopen se sám živit a nedědí-li na jeho místě jeho potomek. Tuto třetí podmínku lze považovat za logický krok, který pro daného potomka znamená, že se o svého předka má postarat, jestliže nastoupil při dědění na jeho místo. Zákon výslovně omezuje rozsah nutné výživy z pozůstalosti, který může dosahovat nejvýše velikosti povinného dílu, ale již nehovoří o tom, co lze do nutné výživy zahrnout. Dle mého názoru má nutná výživa sloužit k zajištění přežití dané osoby, tudíž by měla zahrnovat opatření stravy, ubytování a léků. Dále zákon nestanovuje, kdo má zaopatření poskytnout a z jakých prostředků. K odpovědi lze nalézt vodítko v SOZ, který tento institut upravoval a v § 549 odst. 2 stanovil: „*Nedohodnou-li se dědicové na poskytnutí zaopatření, upraví splnění soud a dbá přitom, aby každý z dědiců přispěl tak, jak lze po něm slušně žádat.*“¹⁴⁷

Tento ochranný institut je z pohledu odborné veřejnosti považován v dnešní době, kdy člověk si zajišťuje příjem prací, popřípadě pobírá sociální dávky, za přežitek minulosti, který

¹⁴⁶ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 682.

¹⁴⁷ MUZIKÁŘ, Ladislav. Nabývání dědictví. Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva. 2006, s. 154.

jde nad rámec dnešního smyslu dědického práva.¹⁴⁸ V současné době nelze odhadnout, s jakou četností bude tento institut uplatňován.

¹⁴⁸ Tamtéž.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem komplexně shrnula problematiku nepominutelného dědice a jeho ochrany a zároveň porovnávala její úpravu v OZ a NOZ. Je to téma vcelku rozsáhlé, které v sobě zahrnuje několik dědických institutů. Zabývala jsem se těmi nejdůležitějšími, kterými jsou právo na povinný díl, vydědění, dědická nezpůsobilost a taktéž jsem uvedla nový institut, a to právo některých osob na zaopatření.

Ze srovnání výše zmíněných právních úprav vyplynulo, že některé změny, které přinesl NOZ, jsou zásadního významu a některé přinesly pouze přesnější formulace ustanovení. K významným změnám došlo u povinného dílu nepominutelného dědice a také u vydědění.

U povinného dílu nastaly dvě důležité změny. Za prvé je zkrácena jeho velikost jak u nezletilého, tak zletilého potomka zůstavitele, čímž dochází k omezení jeho ochrany. Zásadní je snížení povinného dílu u nezletilého potomka, kterému již není přiznán povinný díl ve výši celého jeho zákonného podílu. Díky tomu je vyloučena situace, že by zůstavitel, který má pouze nezletilé děti, nemohl pořídit pro případ smrti jinak, než že by veškerý majetek zanechal těmto dětem. Dále se změnila povaha povinného dílu. Jedná se již o pohledávku vůči ostatním dědicům v penězích, to znamená, že opomenutí nepominutelného dědice již nepůsobí relativní neplatnost posledního pořízení, ale založení práva domáhat se výplaty povinného dílu. Toto pojetí, které ponechává poslední pořízení v platnosti, jde vstříc zůstavitelově vůli. Jediné negativum, které jsem v tomto pojetí shledala, je možnost vzniku sporu mezi dědici ohledně určení obvyklé ceny jednotlivých položek aktiv pozůstalosti. V případě takového dědického sporu dojde k zavedení sporného prvku do nesporného dědického řízení. Vzhledem ke krátké době účinnosti NOZ je tento názor pouze hypotetický. To, zda se tak stane, ukáže až praxe. Zejména bude záležet na tom, jak se k tomu postaví samotní dědici.

U institutu vydědění spatřuji za nejpodstatnější změnu to, že pro důvod vydědění již není rozhodné, zda je naplněn v okamžiku sepisování prohlášení o vydědění, ale v okamžiku smrti zůstavitele, což zjednodušuje dokazování u vyděd'ovacích důvodů, u nichž je vyžadováno trvalejší jednání potomka. NOZ nově umožňuje zůstaviteli vydědit potomka bez uvedení důvodu vydědění v prohlášení. Tímto zůstavitel může uchránit potomka od veřejného pohoršení, a tím nenarušit jeho společenské postavení. Přesto jsem dospěla k závěru, že zůstavitel by měl důvod vydědění uvést a to zejména pro usnadnění případného dokazování, kterého se zůstavitel po své smrti, jako hlavní svědek, již nemůže zúčastnit.

Všechny výše zmíněné změny jsou plně odůvodnitelné, poněvadž reagují zejména na současnou dynamiku sociálních poměrů a požadavky praxe.

Během zpracování této práce jsem postupně našla odpovědi na výzkumné otázky, které jsem si v úvodu práce položila.

Na první pohled byla předchozí právní úprava příliš stručná, což vyžadovalo značný výklad jak ze strany právní doktríny, tak soudů. NOZ je již propracovanější a obsahuje v této oblasti výkladová pravidla, která dle mého názoru přináší zůstaviteli lepší představu o tom, co se po jeho smrti může s jeho majetkem stát. Domnívám se, že tato koncepce přináší komfort i právníkům v praxi, a to zejména tím, že NOZ již výslovně obsahuje řešení některých jejich případů. Obecně je NOZ v komparaci s OZ, v části věnující se těmto institutům, srozumitelnější a lépe strukturovaný. Vzhledem k tomu, že jsou zde zařazena i některá ustanovení týkající se procesního práva, působí i ucelenějším dojmem.

Přestože NOZ obsahuje tuto problematiku obšírněji než předchozí, není reálné, aby obsahoval řešení všech možných případů, které mohou v praxi nastat. Proto jsem v průběhu práce našla otázky, na které výslovné znění NOZ nedává odpověď a uvedla jsem své úvahy *de lege ferenda*. Podle četnosti takových případů v praxi bude mít konečné slovo samozřejmě budoucí judikatura.

V úvodu jsem si také položila otázku, zda se zde držel zákonodárce zásady, aby bylo zůstaviteli umožněno svobodněji rozhodovat o jeho majetku pro případ smrti. V úpravě povinného dílu se tato zásada nepochybně projevila, a to snížením jeho velikosti. Naopak je ale vůle zůstavitele omezena institutem práva některých osob na zaopatření, které za splněných podmínek zaručuje nárok nepominutelnému dědici na nutnou výživu, přestože nemá nárok na povinný díl.

Osobně si myslím, že NOZ zachoval základy ochrany nepominutelného dědice, které byly zakotveny v úpravě OZ a které se osvědčily. Naopak učinil změny pouze tam, kde úprava v OZ vykazovala nedostatky, které byly předmětem mnohých rozhodnutí NS, a bylo žádoucí upravit je na úrovni zákona. Tímto NOZ přináší do této problematiky větší míru stability, kterou judikatura někdy postrádá, a lepší přístupnost pro laickou i právní veřejnost. NOZ těmito změnami také zohlednil skutečnost, že OZ byl zákon, který nabyl účinnosti v době, kdy sociální poměry v naší společnosti byly zcela jiné, než jaké panují dnes.

Seznam použité literatury

Monografie

- BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 301 s.
- BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925 - 2001*. Praha: C. H. Beck, 2001. 507 s.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s.
- ELIÁŠ, Karel, a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. 316 s.
- FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanské právo hmotné*. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 650 s.
- FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006. 496 s.
- JANEČKOVÁ, Eva, HORÁLEK, Vladimír, ELIÁŠ, Karel. *Encyklopedie pojmů nového soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, 2012. 208 s.
- KNAPP, Viktor a kol. *Učebnice československého občanského práva - Svazek II*. Praha: Orbis, 1965. 1039 s.
- MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii i praxi*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. 432 s.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi – díl třetí*. Praha: V. Linhart, 1936. 682 s.
- SHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing, 2012. 1019 s.
- SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1921. 104 s.
- ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné 3*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 308 s.

Komentáře

- ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář - 1. svazek*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008. 1391 s.
- HOLUB, R. a kol. *Komentář k občanskému zákoníku – dědické právo*. Praha: Orbis, 1957. 381 s.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému zákoníku občanskému – díl. III.* Praha: V. Linhart, 1936. 680 s.

ŠVESTKA, Jiří., SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník: Komentář - 2. svazek.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s.

Odborné časopisy

BARTOŠ, Jiří. Krátce k výpočtu povinného dílu nepominutelných dědiců a k pojmu dědic. *Ad Notam*, 2011, č. 3, s. 22-23.

BEDNÁŘ, Václav. Nepominutelný dědic. *Karlovarská právní revue*, 2000, č. 1, s. 52-59.

BEDNÁŘ, Václav. Nepominutelný dědic. *Soukromé právo na cestě*, 2010, s. 17 - 28.

BÍLÝ, Martin. Ke způsobu ocenění věci pro účely započtení na dědický podíl. *Právní rozhledy*, 2013, č. 11, s. 397 – 402.

ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, č. 5, s. 97-104.

FLEISCHER, J. Platnost závěti podle § 479 o. z. *Socialistická zákonnost*, 1989, č. 6, s. 322 – 325.

HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, č. 3, s. 283- 286.

KAWULOK, Josef. Vydědění - právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 73 - 75.

KNAPP, Viktor. O dědických titulech podle československého práva a povinném dílu. *Socialistická zákonnost*, 1984, č. 5, s. 271-279.

KRÁLÍK, Lukáš. Prvorepublikové sbírky rozhodnutí a jejich aktuální využitelnost při rektifikaci občanského práva. *Proměny soukromého práva*, 2011, s. 103– 111.

KRÁLOVÁ, Jitka, ECK, Lothar. Dědická nezpůsobilost. *Ad Notam*, 2004, č. 2, s. 35 - 39.

LUŽNÁ, Romana. Dědická nezpůsobilost a vydědění. *Právní rádce*, 2007, roč. 15, č. 1, s. 25 - 26.

MUZIKÁŘ, Ladislav. Dědické podíly a jejich výpočet. *Ad Notam*, 1997, č. 1, s. 7 – 12.

MUZIKÁŘ, Ladislav. Dědické podíly a jejich výpočet. *Ad Notam*, 1997, č. 3, s. 49 – 55.

MUZIKÁŘ, Ladislav. Nabývání dědictví. *Sborník statí z diskusních fór o rektifikaci občanského práva*, 2006, s. 149 – 170.

ŘÍHA, Martin, ŠOLCOVÁ, Pavla. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2011, č. 2, s. 7-13.

ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 95 – 99.

TLÁŠKOVÁ, Šárka. Aktuálně k návrhu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích. *Ad Notam*, 2011, č. 2, s. 3 - 6.

WAWERKA, Karel. Jaké je dědické právo?. *Ad Notam*, 2004, č. 2, s. 39 – 41.

Odborné semináře

Školení notářů (přednáška JUDr. Václava Bednáře Ph.D.), Špindlerův Mlýn, 16. 9. 2013.

Právní předpisy

Císařský patent č. 946/1811 Sb., obecný občanský zákoník, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z. účinném k 1. 1. 1917

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném k 25. 10. 1950

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 428/2011 Sb. účinném k 1. 1. 2013

Zákon č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy, ve znění pozdějších předpisů

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku z r. 1937 [online]. psp.cz, [cit. 2. ledna 2014]. Dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_13.htm>.

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku z r. 1950 [online]. psp.cz, [cit. 2. ledna 2014]. Dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_07.htm>.

Judikatura

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 9. 2. 1939, sp. zn. R II 494/38

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 6. 9. 1954, sp. zn. Cz 128/54

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 1960, sp. zn. 1 Cz 68/60

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 11. 1975, sp. zn. Cpj 30/75

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 1979, sp. zn. 4 Cz 7/79

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 1988, sp. zn. 4 Cz 43/88
Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 1990, sp. zn. Cpjf 90/89
Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 22. 5. 1995, sp. zn. 18 Co 411/94
Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 8. 1996, sp. zn. 6 Co 10/96
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 176/96
Rozhodnutí nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 1997, sp. zn. 2 Cdon 86/97
Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 12. 1997, sp. zn. 24 Co 315/97
Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 13. 11. 1998, sp. zn. 18 Co 310/98
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 7. 2001, sp. zn. 21 Cdo 3028/2000
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 5. 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2009, sp. zn. 21 Cdo 1912/2008
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2010, sp. zn. 21 Cdo 3977/2010
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 21 Cdo 190/2010
Nález Ústavního soudu ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. I. ÚS. 295/10
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 3. 2013, sp. zn. 21 Cdo 1065/2011
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 3. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3423/2011
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2242/2012
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3005/2012

Internetové zdroje

BEDNÁŘ, Václav. *Dědické právo - návrat k evropským standardům* [online]. Právní-symposium.cz, 2011 [cit. 5. ledna 2014]. Dostupné na <[http://www.pravni-symposium.cz/files/Ke%20stažení/Právní%20symposium%202011%20-%20přednášky/Bednář PS2011Dědické%20právo,%20návrat%20k%20evropským%20standardům.pdf](http://www.pravni-symposium.cz/files/Ke%20stažení/Právní%20symposium%202011%20-%20přednášky/Bednář%20PS2011Dědické%20právo,%20návrat%20k%20evropským%20standardům.pdf)>.

ELIÁŠ, Karel. *Nepominutelný dědic, povinný díl, započtení na povinný díl...* [online]. Právní-symposium.cz, 2011 [cit. 5. ledna 2014]. Dostupné na <http://www.pravni-symposium.cz/files/Prom%C4%9Bny%20d%C4%9Bdic%C3%A9ho%20pr%C3%A1va,%20spole%C4%8Dn%C3%A9%20jm%C4%9Bn%C3%AD%20man%C5%BEl%C5%AF/Eli%C3%A1%C5%A1_Nepominuteln%C3%BD%20d%C4%9Bdic.pdf>.

Koncepční změny v dědickém právu [online]. obcanskyzakonik.justice.cz, [cit. 15. ledna 2014]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/dedicke-pravo/koncepcni-zmeny>>.

Závěť a její náležitosti [online]. epravo.cz, 7. března. 2010 [cit. 25. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/zavet-a-jeji-nalezitosti-2436.html?mail>>.

Shrnutí

Tato diplomová práce se zabývá nepominutelným dědicem a jeho ochranou.

Nepominutelnými dědici jsou osoby, kterým zákon poskytuje zvýšenou ochranu zejména tím, že jim zaručuje právo podílet se na pozůstalosti i proti vůli zůstavitele a to v rozsahu, který stanoví zákon. Téma této práce v sobě zahrnuje několik institutů dědického práva, které jsou vzájemně provázány. Proto se práce konkrétně zabývá již zmíněným právem na povinný díl, vyděděním, dědickou nezpůsobilostí a taktéž uvádí nový institut, a to právo některých osob na zaopatření.

Po stručné kapitole, která pojednává obecně o pojmu nepominutelného dědice, se práce věnuje ve dvou kapitolách osobám nepominutelného dědice a jejich povinnému dílu v úpravách OZ a NOZ. Z důvodu přehlednosti základních rozdílů je úprava v OZ a NOZ řazena do samostatných kapitol, kde kapitola zabývající se úpravou v NOZ následně zdůrazňuje významné změny, které oproti předchozí právní úpravě nastaly. Následující kapitola je zaměřena na konkrétní problematiku povinného dílu, která obsahuje jeho výpočet, započtení a výplatu. Dále je zde možné nalézt kapitolu zabývající se institutem vydědění, která podrobně rozvádí jeho důvody, formu, obsah a důsledky. Závěr výkladu je věnován institutům souvisejícím s ochranou nepominutelného dědice. Zásluhou zařazení v NOZ je jím dědická nezpůsobilost, která je pojímána jako jeden z důvodů vydědění a právo některých osob na zaopatření, na které má nepominutelný dědic za určitých podmínek nárok.

Cílem práce je podat ucelený výklad o problematice nepominutelného dědice a jeho ochrany. Vzhledem k tomu, že 1. 1. 2014 nabyl účinnosti zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který přinesl novou koncepci ochrany nepominutelného dědice, současně je práce zaměřena na srovnání této problematiky v právní úpravě dle zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník s úpravou v novém občanském zákoníku a na zhodnocení hlavních změn, které se tohoto institutu dotkly.

Summary

The diploma thesis deals with the topic of forced heir and his protection.

Forced heirs are people, who are by the law provided with increased protection in terms of being given the right to be involved in estate – even against the will of the testator – the extent to which the law determines. The topic of the thesis includes several concepts of inheritance law which are interconnected. Therefore the thesis deals specifically with the above mentioned right to a forced share, disinheritance, incapacity to inherit, and it also introduces a new concept – the right of certain persons to provision.

After a short chapter which generally deals with the term of forced heir, there are two chapters about persons of forced heir and their forced share in the adaptations in the Civil Code and the new Civil Code. To explain the differences clearly, the adaptations in the Civil Code and the new Civil Code are introduced in individual chapters; the new Civil Code chapter emphasises important changes of the law adaptation. The following chapter focuses on the issue of forced share, which involves the calculation, collation and payment. Then there is a chapter dealing with the concept of disinheritance, which in detail explains its reasons, form, content and consequences. The conclusion is dedicated to the concepts associated with protection of the forced heir. Thanks to the new Civil Code these are the incapacity to inherit, which is considered one of the reasons for disinheritance, and the right of certain persons to provision, which can be claimed by the forced heir under specific conditions.

The aim of the thesis is to deal with the issue of forced heir and their protection in detail. Due to the new Civil Code (No 89/2102 Coll.), that came into force on January 1, 2014 and brought a new conception of protection of the forced heir, the thesis is also focused on comparing the issue with the adaptation in the Civil Code (No 40/1964 Coll.) and assessing the main changes affecting the concept.

Klíčová slova

Nepominutelný dědic – ochrana nepominutelného dědice - povinný díl – započtení – vydědění – neposkytnutí pomoci – neprojeování opravdového zájmu – odsouzení pro trestný čin za okolností svědčících jeho zvrhlé povaze – vedení nezřízeného života – dědická nezpůsobilost – zadlužení – marnotratnost – prohlášení o vydědění – právo některých osob na zaopatření – nový občanský zákoník.

Keywords

Forced heir – protection of forced heir – forced share – collation – disinheritance – failure to provide assistance – non real interest – conviction for crime under circumstances proving his perverse nature - leading of a disordered life – incapacity to inherit – indebtedness – prodigality - disinheritance deed – right of certain persons to provision – new Civil Code.